Studier

til Benyttelse og Bedömmelse af nogle Kildeskrifter til nordisk Historie.

Af

Dr. C. Paludan-Müller.

De her meddelte Smaastykker har jeg kaldt Studier for at forbeholde mig en større Frihed i Behandlingen, end den egentlige, heelt udførte Undersøgelse tilsteder. Studiet tør dvæle ved Enkeltheder, antyde Meget, tage Dele af Stoffet med ind i Udviklingen, indrømme Arbeiderens egne Tanker noget Rum.

Dennegang gives hvad jeg har ved Haanden i trykkelig Stand. Fortsættelse efter Tid og Leilighed.

I.

Den skibyske Krönike.

Første Afdeling.

Haandskrifter og Udgaver.

Den skibyske Krønike er et af de mærkeligste Kildeskrifter til Danmarks saa indholdsrige Historie i det sextende Aarhundredes første Trediedeel. Den er vel langt fra at kunne

kaldes en paalidelig Kilde; men den er saaledes skreven, at den ikke lader nogen Læser ligegyldig. Denne Bog maa frastøde eller tiltrække ganske anderledes, end hvad man ellers kalder *Krønike*; thi den er meget mindre dette, end en Samtidigs hoist livfulde Optegnelser af hans egne Tanker over sin Tids store og rystende Begivenheder. Der er vel ingen dansk Mand, som nu deler Forfatterens brændende Had til Reformationen eller til Kong Christian den Anden; tværtimod skyder man ofte hans Bog fra sig med Uvillie over hans uretfærdige Lidenskabelighed. Men den, hvis Lyst det er, at tale med de henfarne Slægter, føler sig dog dragen til den igjen, om ikke for Andet saa for at prøve Kræfter med denne voldsomme Stridsmand og nedkæmpe hans fjendske Anfald paa Goder, der ere os dyrebare, og paa Mænd og Ting, vi i det mindste see med ganske andre Øine, end han. Men vil man dette, vil man være Herre over Bogen, maa man undersøge dens Forhold og Sammensætning — en Undersøgelse, der vel ikke er ny *), men som det dog ikke er Tidsspilde at optage endnu engang.

1. Af den skibyske Krønike, siger man almindelig, have vi to *Haandskrifter* og to *Udgaver*. Haandskrifterne findes begge i den arnemagnæanske Samling paa Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn. Det ene er Nr. 108 i Octav; det er dog snarere en Duodez end en Octav. I det andet, Nr. 858 i Qvart, staaer der foran skrevet, at det blev fundet 1650 i Sjælland i Skiby Kirkes Muur, da man ved tilfældigviis at banke paa denne mærkede, at den var huul.

*) Det Betydeligste, der er sagt om Krøniken — tillige Anledning til og Udgangspunkt for nærværende Studium — er af Biskop Engelstoft i hans Paulus Eliæ, i 2det Bind af Nyt historisk Tidsskrift.

Om det lille Haandskrifts tidligere Skjæbne vides Intet, ligesaa lidt som Nogen veed, hvor længe det større har været indmuret. Men af Krøniken, som den gives i *dette*, har der været flere Afskrifter, tildeels tagne efter at dette skibyske Haandskrift var kommet for Lyset, men uden at man kan vide, om ikke ogsaa en eller flere have været til, inden en ubekjendt Haand skjulte dette Haandskrift i Kirkemuren. Thi Krøniken har efterladt sig meget ældre Spor end fra 1650; dog kan Ingen sige, om disse just hidrøre fra det skibyske Haandskrift selv, altsaa fra en Tid, da dette endnu ikke havde trukket sig tilbage i hellig Eensomhed, eller maaskee fra andre ældre Afskrifter. Minoriten *Peder Olsen* (Petrus Olai), der døde mellem Aarene 1560 og 70, har kjendt og benyttet Krøniken, og det kan ikke betvivles, at ogsaa den ældre *Hans Svaning* († 1584) har havt den blandt sine Kilder til Christian den Andens Historie. For at nævne blot et Sted, henviser jeg til den skibyske Krønikes vistnok paa en vitterlig eller uvitterlig Misforstaaelse grundede Beretning om, at efter Erkebiskop Birgers Død 1519 udelukkede en Rigsraadsbeslutning alle Uadelige fra Bispestolene i Danmark*); thi denne Beretning, kjendelig paa dens egne Ord og Vendinger, og rimeligviis Intet uden denne Beretning, kommer igjen i Svanings ordrige Fortælling om samme Sag**). Men det er kun Krøniken, saadan som vi nu alene kjende den efter det skibyske Fund, hvis Udtryk skinne igjennem hos Svaning. Da denne skrev, maa altsaa enten det skibyske Haandskrift selv, eller en Afskrift af det, eller i det mindste

*) Scr. R. Dan. 2. 568.

**) Christiani II., Dan. Sv. N. regis, vita, aut. Joanne Svaningio; s. l. 1670. cap. VI § IV, p. 178 ff.

en Afskrift af denne udforligere Bearbeidelse af Kroniken, have været tilgængelig. Thi det lille Haandskrift har ikke dette Grundlag for Svanings Beretning, hvad der da er ganske naturligt, fordi dette og det skibyske i Virkeligheden ikke ere Haandskrifter af samme Værk, men af to beslægtede Værker. Kroniken i det skibyske Haandskrift er langt udforligere i hele Indholdet, langt mere uforbeholden i sine Udtryk, end i det lille Haandskrift, som derimod har en stilistisk Indledning og nogle Efterretninger i Slutningen, hvilke savnes i det skibyske.

2. Noget Lignende gjælder om de to *Udgaver* af Kroniken: de ere ikke forskjellige Udgaver af et og samme Værk, men hver giver et fra det andet forskjelligt, skjøndt beslægtet Værk. Trykt er nemlig Kroniken først bleven 1731 i 9de Tome af *Ludewigs* Reliquiæ manuscriptorum omnis ævi, S. 39—79, under Titel af Anonymi rerum Danicarum chronologia ab an. Chr. 1046 ad 1556. Udgiveren har ikke sagt, hvorfra han har faaet sin Afskrift; men paafaldende er det, at denne ikke er tagen efter det *skibyske* Haandskrift, som da i 80 Aar havde været udfriet af sit Fængsel og nu var tilstrækkelig bekjendt i Danmark. Thi havde *Ludewig* fra Danmark faaet en Afskrift af Kroniken, som man nu kjender den, kunde han ikke have foretrukket en Text, hvori Rendingen er det lille Haandskrift, Islætten større og mindre Stykker af det store, — Uddrag, der kjendelig ere gjorte i Retning af at mildne den virkelige Kronikes Ilterhed imod Kong Frederik den Første og de Evangeliske i Danmark, ihvorvel der endda er bleven nok tilbage, til at Udgiveren kunde stemple Forfatteren som en hidsig Catholik. Dog kan Grundlaget for Ludewigs Text heller ikke hidrøre alene fra en umiddelbar Afskrift af den lille arnemagnæanske Codex, da den har

Lin. 7, til S. 599, Lin. 35, i 2den Tome af Scriptores Rerum Danicarum; men da dette Stykke er et Aftryk af Qvarthaandskriftet Nr. 858 i den arnemagnæanske Samling, saa bliver det Værket, saadant som det indeholdes i *dette* Haandskrift, der maa kaldes den skibyske Krønike. Det arnemagnæanske Octavhaandskrift Nr. 108 er et andet Værk, der ved Siden af Krøniken selv ingen Betydning har som historisk Kildeskrift, da de sex Indledningslinier og de smaa Tillæg til Slutningen ere for ubetydelige til at give det Præg af et saadant. Dette lille Arbeide indeholder kun et maaskee af Krønikens egen Forfatter gjort Udtog, der til Nød turde vove sig ud i Dagslyset i det evangeliske Danmark, medens Hovedværket selv omhyggeligt maatte skjules og i det høieste kunde meddeles enkelte ligesindede Venner af Forfatteren.

Og Ludewigs Udgave indeholder slet intet virkeligt Værk. Hvad den i Slutningen har Mere, end de to Haandskrifter, — det være nu Tilsætning af en Samtidig eller ikke — er heelt optaget af Langebek, saa at dennes Udgave nu har gjort Ludewigs overflødig for disse Tillægs Skyld, og iøvrigt aldeles til Intet ved at gjøre det sande og rette Værk, af hvilket Ludewig giver nogle Uddrag, sammenblandede med et om end beslægtet, saa dog forskjelligt Arbeide, tilgængeligt for Alle.

3. Til at forstaae denne underlige Krønikes Natur er det først nødvendigt, at tage det eneste Haandskrift nærmere i Øiesyn.

Papiret er et og det samme heelt igjennem. Skriften er noget spids, men ret tydelig, skjøndt fuld af Forkortninger. Den meget øvede Haand er en og samme fra først til sidst, alene med Undtagelse af Slutningsnotit-

sen*) om Lage Urnes Død; thi dette lille Stykke er tilføiet med en ganske anden Haand og røber sig jo, allerede ved sit Indhold, tydeligt nok, som en senere Tilsætning. Der kan ikke være mindste Tvivl om, at Bogen jo er *skreven* paa engang, ud i Eet.

Dog indeholder denne Qvart ikke en endelig Bearbeidelse af Krøniken. Thi først er den ikke en Reenskrift, men har mange Rettelser med den samme Haand, der har skrevet Texten. Dernæst mangler den baade en Begyndelse, og især en Slutning. Den ender aldeles som et afbrudt Arbeide, endog midt i en Sætning. Men Arbeidets hele Beskaffenhed viser Forfatteren som en dannet Stilist, der allerede for Stilens og Sammensætningens Skyld ikke kan have villet lade det gaae ud i Verden som et Brudstykke; da det dog nu er dette, maa han have opsat den endelige Bearbeidelse til bedre Leilighed, eller vel snarest lagt dette Arbeide ganske hen, dengang det var bleven umuligt at udgive det. Thi efter 1536, efterat det lutherske Parti havde aldeles seiret i Danmark og nu ikke længer betrængte eller forurettede den gamle Kirke, som Forfatteren kæmper saa ivrigt for, men ganske havde omstyrtet den, kunde hans Krønike ikke paa nogen Maade vove sig udenfor hans Skriverpult.

Og naar disse Mærker henstille *Haandskriftet* som ikke færdigt, saa stemmer dette ganske med *Krønikens* Beskaffenhed, der viser ikke mindre sikkre Tegn paa, at Forfatteren har ladet Arbeidet ligge uden at afslutte det. Allerede de mange modsigende Tidsmærker og Yttringer i dette ikke lange Skrifts forskjellige Partier røbe dette. Det Følgende vil give Prøver nok paa slig Modsigelse. Men

*) S. R. Dan. 2. 599, Lin 33—35.

fremfor Alt er det Forfatterens saa stærkt fremtrædende *Sindsstemning*, der her kommer i Betragtning. Da Værket er nedskrevet paa engang, kan der ikke være længere Tid imellem det Førstes og det Sidstes, de ældste og de yngste Begivenheders Indførelse i Bogen, end der behøvedes til at beskrive Bladene; med andre Ord: det Ældste og det Yngste i denne Bog er her samtidigt. Var Indholdet nu *forfattet* paa samme Tid, som Bogen blev *skreven*, maatte det Standpunkt, hvorfra Forfatteren betragtede og bedømte Begivenhederne, være det, han stod paa, da han fortalte det Yngste i Bogen. Hans Synsmaade, hans Lidenskab kunde ikke forandre sig saaledes under Udarbeidelsen, at han, som i dette Værk giver mindre Fortælling end sin egen Stemning, kunde ved nu i Udarbeidelsens Timer at skue tilbage paa længst forsvundne Aar, mellem hvilke og nu der laae andre Aar, fulde af æggende og rystende Begivenheder, flamme op i voldsom Lidenskab mod andre Ting og Mennesker end dem, der paa Udarbeidelsens Tid satte hans Sind i den heftigste Bevægelse. Hans Stemninger i Krøniken ere umiskjendelig samtidige med de Begivenheder, han i den fortæller; de bære Øieblikkets, ikke Aarenes Præg. Han seer i Christian den Anden Intet uden den blodige Bøddel, som han forfølger med et Had, der stiger indtil Nordens Kroner falde fra Tyrannens Hoved; saa bliver han roligere, medens han opmærksom følger Tingenes videre Udvikling og de nye Magthaveres Færd. Men nu vækker Kong Frederik den Førstes aabenbare Begunstigelse af Kjætteriet hans Uvillie, og snart kjender hans Vrede imod ham og hans Lutheranere ingen Grændser. Denne Lidenskab behersker ham ganske, indtil efter Kongens Død Lybekkernes Angreb paa Danmark, Borgerkrigens Udbrud, Begyndelsen

af Grevens Feide give hans Tanker en ny Retning. Ingen opmærksom Læser kan oversee, at Kroniken maa være forfattet *deelviis*, de forskjellige Partier samlede i denne Bog og sammenskrevne saa let og flygtigt, at de oprindelige Mærker og Farver overalt skinne igjennem. Dette har givet den os foreliggende samlede Fremstilling noget Chamæleonsagtigt, som allerede i og for sig bærer Vidne om, at den sidste Haand, den afsluttende Overarbeidelse mangler.

4. Førend vi forlade Haandskriftet, paatrænge sig disse Spørgsmaal: hvo har *skrevet* denne Bog? hvis er Haanden? er det Forfatterens egen? — altsaa først: hvo er *Forfatteren?* Svaret paa det sidste Spørgsmaal kan ikke være tvivlsomt, siden Biskop Engelstoft med afgjørende Grunde har paaviist den noksom bekjendte hidsige catholske Kamphane *Povel Eliesen* som den rette Mand*). Denne Undersøgelse er ført med saa overlegen Dygtighed, at jeg anseer den for sluttet og optager dens Udbytte som givet. De nys paapegede Hovedvendinger i Krønikeskriverens Sindsstemning passe ogsaa fuldstændigt ind i Povel Eliesens Liv og Lidenskab. Det vilde være et mindre Vidunder, om to Menneskers Aasyn, Holding, Gang end ikke ved den nøiagtigste Undersøgelse lode sig adskille, end om to Hjerter kunde oprøres og beroliges, elske og hade saa aldeles eens, de samme Personer og Ting, og med de samme Overgange.

Spørgsmaalet bliver altsaa, om den arnemagnæanske Qvart er skreven med *Povel Eliesens* Haand. Derom har det ikke været mig muligt at komme til Vished, fordi Bogen selv intet Vink giver, og fordi ingen utvivlsom Prøve

*) Nyt hist. Tidsskr. 2., 527—544.

af hans Haandskrift har været at finde. Det store Kongelige Bibliothek eier vel i den Nye Kgl. Samling Nr. 247 et Qvarthaandskrift med Povel Eliesens Oversættelse af Erasmi institutio principis christiani, ledsaget med den Tilskrift, der ikke blev trykt, men hvormed Povel Eliesen sendte Kong Christian den Anden denne Oversættelse*). Hertil er heftet nogle Blade med Forbemærkninger af Haandskriftets forrige Eier, den ikke ubekjendte literære Samler Etatsraad *Niels Foss*. Denne gode Kjender af danske Sager antager her, at dette Haandskrift er det, der blev overrakt Kong Christian den Anden, fordi det har Tilegnelsen til ham, og af samme Grund, at det er Oversætterens egen Haandskrift. Dette antages ogsaa, men med mindre Sikkerhed, i den trykte Auctionscatalog over det fossiske Bibliothek**); og Olivarius, som efter dette samme Haandskrift har ladet Tilegnelsen trykke blandt Bilagene til sin Levnetsbeskrivelse over Povel Eliesen***), gaaer ligefrem ud fra, at det er skrevet med dennes Haand. Men der foreligger intet Beviis for, at Olivarius har været berettiget til en afgjort Mening, eller har havt Andet at støtte sin Paastand til, end Meddelerens Ord. Og Foss's anførte Grund er for svag til alene at afgjøre Spørgsmaalet. Hvorfor *kan* det ikke være en Afskrift? Og naar det endelig er vist nok, at Skriften i dette Fossiske Haandskrift har nogen Lighed med den i den arnemagnæanske Qvart, saa have dog selv Kjendere ikke vovet bestemt at erklære Haanden for en og den samme.

---

*) Jfr. Olivarius, de vita et scriptis Pauli Eliæ. Havniæ 1741. p. 44 ff. Engelstoft anf. St. S. 57.

**) Bibliotheca Fossiana. Havniæ 1751. p. 232.

***) Olivarius anf. St. p. 5, 47, 159.

Ad denne Vei har altsaa ingen Afgjørelse været at vinde. Spørgsmaalet faaer staae aabent, indtil Andres Undersøgelser eller et lykkeligt Tilfælde bringer Svaret. Men dog er jeg tilbøielig til at antage den arnemagnæanske Qvart for at være skreven med *Forfatterens*, altsaa med Povel Eliesens, egen Haand, indtil det Modsatte bevises. Den, der har nogen Øvelse i at behandle og bedømme Skriftstykker fra ældre Tid, kan ikke være i Tvivl om, at baade Skrifttrækkene og de heelt igjennem brugte Forkortelser med Sving og Tegn for udeladte Bogstaver tilhøre den første Halvdeel af det sextende Aarhundrede, altsaa Povel Eliesens Levetid. Og af Rettelserne, med Textens Haand, Pen og Blæk, ere nogle saadanne, at de vanskeligt kunne hidrøre fra en *Afskriver*. Kan det lettelig antages, at Andre end den med en flydende Pen iilsomt skrivende *Forfatter* gjør saadanne Feil som her i denne arnemagnæanske Qvart ved Aar 1486, hvor der nu rigtignok læses som i Langebeks Udgave S. 560, Lin. 4—6: »Christier»nus primogenitus regis Joañis, cum adhuc puer esset 5 »aut 6 annorum, assumptus est in regem publico homagio »in placito Wibergeñ«, men hvor et længere Ord *efter* publico er saaledes overstreget, at man kun ved at holde Bladet op imod Daglyset kan skimte et: authoritate, medens homagio er tilføiet i *Randen* som Rettelse? Eller ved Aar 1519, i Lovtalen over Erkebiskop *Birger*, hvor der staaer*): »Ipse uero in dño spem repositam habens, et in futurum nichil »reponens, presentibus rebus tanta prudentia est usus, ut »uiribus et copiis« cet.; men hvor der først har staaet et nu udslettet *sed* foran presentibus, medens Ordet *est* er tilføiet i Randen udenfor Linien strax efter prudentia, og

*) Jfr. S. R. Dan. 2. 567.

usus sat over Linien istedetfor *utens*, som er overstreget. Stedet har altsaa oprindelig lydt saaledes: Ipse vero in domino spem repositam habens et in futurum nihil reponens, *sed* præsentibus rebus tanta prudentia *utens*, ut viribus cet. Ere disse en Afskrivers Feil? eller ere de ikke snarere Forfatterens Rettelser af det Urigtige, der først løb ud af hans ilende Pen?

Anden Afdeling.

Krønikens fire Hovedafsnit.

1. Men det er fornemlig i Bogens Indhold, at Sporene af Krønikens Tilblivelsestid og Tilblivelsesmaade skulle søges.

Krøniken har ingen ydre Afdelingsmærker. Fortællingen skrider uafbrudt frem fra Aar til Aar. Dog har den fire Hovedafsnit, hvis Omfang i det Hele, men ikke just i alle Grændselinierne, falde sammen med de ovenfor (S. 9) antydede fire Hovedvendinger i Forfatterens Sindsstemning. Det *første Afsnit* bliver da det, hvori Hadet til Christian den Anden raader i hans Sjæl og fører hans Pen. Dette Afsnit bør dog regnes lige fra Bogens Begyndelse, endskjøndt de første Partier ikkun i enkelte Træk bære Mærke af den Lidenskab, der giver dette Afsnit dets Præg; thi hverken ere de eiendommelige nok til af indre Grunde at betragte dem som et eget Afsnit, og heller ikke ere de ved ydre Mærker henstillede som et saadant. Paa hvilket Punkt det første Afsnit gaaer over i det næste, lader sig ikke paavise aldeles bestemt, da ikke enhver enkelt Yttring er saa skarp præget, at man, naar bestemte Tidsmærker

tilfældigviis mangle, kan af dens Tone og Farve alene paavise Tidsgrændsen for hvert Ord og hver Linie. Kun det kan fastholdes, at det første Afsnit gaaer indtil Christian den Andens Flugt, altsaa i Langebeks Udgave i 2den Tome af Scriptores R. D. til S. 575—76. Derfra indtil Begyndelsen af Aaret 1526 udfylde de halvtredie første Aar af Kong Frederik den Forstes Regeringstid det *andet* Afsnit, hvis Omfang er fuldkommen kjendeligt saavel af den langt større Ro i Fremstillingen, som af den Maade, hvorpaa Kongen behandles. Det gaaer i Langebeks Udgave fra S. 575—76 til S. 580, Lin. 18. Med den følgende Linie begynder det *tredie* Afsnit, hvori een Følelse behersker Forfatterens Sind: Hadet til Lutheranerne og deres Beskyttere i Danmark. Men sikkre Tidsmærker i dette Afsnit tillade ikke at regne det lige til det Punkt, hvor denne Lidenskab ligesom slipper Forfatteren og gjør Plads for andre Tanker og Følelser, der nu trænge sig frem i Forgrunden. Krønikens tredie Afsnit omfatter kun Historien fra Begyndelsen af 1526, indtil Kong Christian den Anden føres fangen til Sønderborg i Sommeren 1532. Hos Langebek gaaer det altsaa fra S. 580, Lin. 19, til S. 590, Lin. 14. Og endskjøndt der i det derpaa Følgende saaledes kommer til at raade forskjellige Sindsstemninger, er der dog ingen tilstrækkelig Grund til at regne Slutningen af Værket, fra Christian den Andens Fængsling indtil sidst i 1534, eller hos Langebek S. 590, Lin. 15, til S. 599, Lin. 35, for mere end eet, det *fjerde* Afsnit.

2. Det er egentlig kun det *første* Afsnit, der gjør det vanskeligt at forstaae, hvoriedes Krøniken er bleven til, baade fordi der er en besynderlig Forskjel i Behandlingsmaaden af det, der fortælles om de Aar, som falde indenfor dette Afsnits Grændser, og fordi det er fuldt af

underligt modsigende Tidsmærker. Det skulde vel synes, at Forfatteren selv har sagt os med tilstrækkelig Bestemthed, *naar* han skrev. Thi S. 562, i Fortællingen om Rigshovmesteren Povel Laxmands Mord den 22de Juni 1502, tilføier han, at indtil denne Dag, da han skrev dette (d. e. Aar 1524*), er ikke paafulgt nogen Straf for saa stor en Forbrydelse, kun at begge Gjerningsmændene have faaet en tidlig Død. Men naar man har troet her at have et sikkert Tidsmærke for *Krønikens* Affattelsestid — det maatte da ialt Fald hedde: den Deel af Krøniken, som handler om Begivenheder ældre end 1525: — saa overseer man, at Intet foreligger, som sætter Aarstallet 1524 i Forbindelse med Andet end netop det Stykke, det staaer ved. I Reimar Kocks Krønike findes mange af det Slags Tidsmærker, som blot bevise, at der i det vedtegnede Aar er arbeidet paa et enkelt lille Afsnit, eller endog blot tilføiet en enkelt Notits. Aarstallet 1524 ved Fortællingen om Laxmand siger ikke mere, end at den skibyske Krønikes Forfatter i det nævnte Aar har skrevet, eller maaskee kun gjennemseet hvad han tidligere havde skrevet, om *Laxmands Død*; men alene det siger endnu Intet om det hele første Afsnits Affattelsestid, end mindre da om Krønikens.

Dog er det vist, at Aarstallet 1524 understøttes ved andre Tidsmærker igjennem hele dette Afsnit, der vise ud over de Begivenheder, hvor de forekomme som leilighedsviis tilføiede Smaabemærkninger. Saadanne findes hyppigt i denne Deel af Krøniken; men her vil det være tilstrækkeligt at udhæve de meest betegnende, eller rettere sagt dem, der meest understøtte Aar 1524.

---

*) »Nam hæc scripta sunt anno ab orbe redempto 1524.«

Hvad der S. 561, ved Aar 1499, siges om Frederik den Førstes andet Ægteskab, med Sophie af Pommern, er skrevet efter den 7de August 1524, da der udtrykkelig tilføies, at hendes Gemal nu er valgt og *kronet* til Konge. Thi Frederik den Førstes Kroning fandt Sted den angivne Dag. Turde man forlade sig paa Udtrykkets strenge Nøiagtighed, maatte Ordene antages skrevne i Kroningstiden selv, inden man i Danmark vidste, at det norske Herremode i Bergen havde i samme Maaned valgt Frederik den Første til *Norges* Konge; eller at de i det mindste falde imellem den 7de August og den 24de November 1524, da Kongen antog og beseglede den Haandfæstning, der var Betingelsen for Nordmændenes Valg. Thi Dronningen kaldes *kun* de *Danskes* Dronning. Men det er for voveligt, at urgere Udtrykket saa stærkt.

Ved 1501 (S. 562) forekomme Yttringer om Opløsningen af de tre nordiske Rigers Union ved Christian den Andens Adfærd; de kunne altsaa ikke være skrevne før 1523. Fra en tidligere Tid kan jo heller ikke den Yttring hidrøre, der er tilføiet ved Aar 1502 (S. 563) og 1517 (S. 566) i Anledning af Afladskræmmeres Ankomst til Norden, at ved disse var det først, at Adgang aabnedes for Lutherdommen, og at denne nu grasserer i Tydskland og de omliggende Lande.

Ved Aar 1513 (S. 564) omtales Christian den Andens *Flugt;* ved 1514 (S. 565) kaldes Carl den Femte Cæsar Augustus; ved 1517 (S. 566) benævnes Jørgen Skodborg Archiepiscopus infortunatissimus, og berøres (S. 567) den fyenske Biskop Jens Andersen Beldenaks Udfrielse fra Fængslet *paa Bornholm* samt *Gjenindsættelse* i sit Stift. Alt dette peger ud over Aarene 1520, 1521, 1523.

Høist paafaldende er det, at en samtidig Mand, der

fulgte Begivenhederne med den levende Deltagelse som Forfatteren af den skibyske Krønike, kunde ligesom Reimar Kock sætte det stokholmske Blodbad til 1521 (S. 569). Man skulde fristes til at troe, at det er gaaet ham, som det længere hen skal vises at det gik hiin, nemlig at de Svenskes Klageskrift af den 29de December 1523*) har gjort ham uvis i Tiden for Begivenheden; thi dette Skrift har rigtignok ved en Skrive- eller Trykfeil 1521. Naar en *prøvende Samler* som Reimar Kock kunde vildledes heraf, hvormeget lettere da en iilfærdig Megetskriver som Povel Eliesen; thi hvor kunde den svenske Regering tage et heelt Aar feil i hvad der havde gjort saa dybt et Indtryk? Men dette forudsætter da, at dette Parti af den skibyske Krønike ikke er *skrevet* samtidigt med Blodbadet, men efter 1523; og i ethvert Fald, fra hvem saa Feilen hidrører, længe nok efter det, til at det blev *muligt* at feile i Aarstallet. Det Samme maa have været Tilfældet med hvad der staaer ved Aar 1523 (S. 576), at Kong Christian den Anden flygtede fra Dannmark den *20de April*. Det er dog vist nok, at det var den 13de April 1523. En Mand, der skrev samtidigt, kunde ikke tage feil af Dagen. Men Feilen bliver begribelig, naar han et Aarstid eller to efter Kongens Flugt for at komme sin Hukommelse til Hjælp spurgte sig for om Dagen, og han da fik til Svar af en Anden, der heller ikke huskede ganske ret, at det var Mandag *efter* Tiburtius (og Valerian), den Helgendag, i Forhold til hvilken Kongens Flugt almindeligst angives; eller om man rigtigt har sagt eller skrevet ham Mandag *før* Tiburtius, men han eller hans Hjemmelsmand

*) Stjernmann, Alle Ricksdagars och Mötens Besluth. p. 21. — Hvitfeld, Christian den Anden (Qvartudgaven) S. 304.

har hørt eller læst flygtigt: Mandag *efter* istedetfor *før*, — en Skjodesløshed, det slet ikke er for nærgaaende at troe Povel Eliesen istand til; eller dersom man har sagt ham, at det var Tiburtii Mandag, og han da ved at efterregne i sit Calendarium har fundet, at Tiburtius i Aaret 1523 faldt paa en Tirsdag, — thi jeg vil dog ikke troe, at han som Svaning og Hvitfeld kunde selvmodsigende lægge Flugten til »den 20de April, die S. Tiburtii.« Men Feilen siger tydeligt nok, at dette Sted i Krøniken er skrevet nogen Tid efter Kongens ulykkelige Flugt. Hvis vi nu læste en dansk eller tydsk Bog uden Trykkeaar eller andre sikkre Tidsmærker, hvori Fredericiaslaget var sat til den 7de Juli 1848, Slaget ved Idsted til den 1ste August 1849, og det saaledes, at Tanken om Skrive- eller Trykfeil udelukkedes, vilde da Nogen faae os til at troe, at denne Bog kunde være skreven i Aaret 1850? maatte vi ikke meget mere antage, at Forfatteren et Par Aar i det mindste efter Begivenhederne havde begyndt at *samle* Efterretninger og, uden selv at see alvorligt efter, afskrevet Andres Skrive- eller Hukommelsesfeil?

Men naar det er vist, at de anførte Tidsmærker i det første Afsnit af den skibyske Krønike enten ikke modsige, eller endog ligefrem understøtte Forfatterens egne udtrykkelige Erklæring ved den laxmandske Mordhistorie, at han skrev om den i Aaret 1524, saa er det dog ogsaa ligesaa vist, at *andre* Mærker i samme Afsnit vise *langt ud over* dette Aar.

S. 561—62, efter Fortællingen om Kong Hanses og Hertug Frederiks Nederlag i Ditmarsken 1500, tilføier Forfatteren, at først Eftertiden vil kunne bedømme, om de, der, da Lutherdommen opkom, ponsede ikke længer paa Abbeders og nogle mindre Prælaters Undergang, men paa at

styrte hele Geistligheden og tilintetgjøre alle den christelige Religions Helligdomme, — om de ville komme bedre fra det, end de Adelsmænd, der omkom i Ditmarsken 1500 til retfærdig Straf, fordi de hældede til det hussitiske Kjætteri og pønsede paa at dele de fede Præstekald og Munkeklostre imellem sig. Dette Blik ud i Fremtiden har Forfatteren kastet paa Papiret under Indtrykket af hvad der skete paa den kjøbenhavnske Herredag i Sommeren 1525, da Adelen fremkom med Begjæring om at faae alle Prælaturer og Kanonikater under sig, og paa Odense Herredage 1526 og 1527.

Dermed stemmer det godt overeens, at den eneste Berømmelse, Kong Frederik den Første indlagde sig i sin Regeringstid, siges ved Aar 1502 (S. 563) at være den, at han gav den myrdede Laxmands Arvinger *Asserbo* tilbage; thi denne Charakteristik af Kong Frederiks Regering kan jo ikke være skrevet før i det tidligste langt henne i Kongens Regeringstid; og navnlig kan den skibyske Krønikes Forfatter ikke have skrevet den før efter 1526.

Ved Aaret 1507 (S. 563) fortælles om Krigen imellem Kong Hans, den svenske Rigsforstander og Lybekkerne. Anførerne for Kongens Flaade, hedder det, vare Søren Norby, Otto Rud, Jens Holgersen og lignende Snaphaner (piratæ), gridske efter Bytte og Sørøveri. »Og ikke disse Sørøvere alene fik en ond Ende, men ogsaa mange Andre, der fordum i Kong Hanses Tid plyndrede Spaniere og Engelskmænd i Søen, af hvilke disse faa Navne falde mig ind: Pynning, Rutbeck, Puthors, Rømerkatt, Hans Kok, Jørgen Kok, Anders Morian (Maurus), Tile Giseler, Anders Barton, en Skotte. Alle disse mistede Livet paa en ond Maade (male perierunt), enten ihjelslagne af deres egne Kammerater (familiares), eller hængte i Galgen, eller druk-

nede i Soen. Heller ikke gik det adskillige Andre bedre, der dreve Soroveri under Kong Christierns Herredomme, blandt hvilke vare Mester Lambert Andersen af Ribe, der faldt for en Kanonkugle, og Claus Knyphof, som blev fangen og halshugget af Hamborgerne." Lige efter Ordene maa dette Stykke jo være yngre end Soren Norbyes Død 1530. Men det er kjendelig skrevet uden omhyggelig Prøvelse af de enkelte Kjendsgjerninger — det vides ikke, at Otto Rud*), Jens Holgersen Ulfstand, Jorgen Kok**) fik en ond Ende; og Tile Giseler befalede endnu i 1532 Kong Frederiks Skibe paa Foraarstoget imod Norge. Det kan derfor gjerne være, at Forfatterens *male periit* om Soren Norby ikke maa tages altfor strengt, om hans *Død;* men i det mindste kunde ingen med Begivenhederne i Norden nogenlunde bekjendt Mand skrive dette før Norbyes Nederlag den 24de August 1526 og hans Flugt til Rusland; ligesom Lambert Andersens Fald først kunde omtales efter Juni 1525, da han blev skudt i en Træfning under Norge***), og Claus Knyphofs efter Slaget paa Ems den 8de October 1525, ja endnu senere, da ogsaa hans Henrettelse paaberaabes. Dette Stykke er altsaa ikke ældre, end disse ulykkelige Begivenheder, men kan selvfølgelig være meget yngre.

Især mærkeligt er som Tidsindicium det Stykke, der S. 568 handler om Povel Eliesens eget Forhold til andre Medlemmer af det kjøbenhavnske Karmeliter-

*) Naturligviis taler den skibyske Krønike om Otto Jørgensen Rud, der døde paa en Pilegrimsreise 1510 (Hvitf. K. Hans S. 276).

**) Om det ellers, som Langebek vil, er den navnkundige Borgermester i Malmø, Talen her er om.

***) Allen, de rebus Chr. II. exulis, p. 92. Sammes Breve og Aktstykker 1, 355.

collegium. Han fortæller, at dette oprettedes 1519, at »en vis Broder Povel Eliesen" blev dets første Forstander, at denne med al Velvillie var de Studerende til Tjeneste, men at han kun havde Skade deraf; thi Disciple, han havde hjulpet og hædret paa alle Maader, faldt ikke alene fra ham, men fra Kirkens Lydighed, dengang da det lutherske Kjætteri opkom. Blandt dem nævnes som de betydeligste Peder Laurentsen, Frants Vormordsen, Maurits Samsing, Lectorer, den Sidstnævnte en uægte Søn af en Præst, o. Fl. »For disse Dogenigters Skyld", tilføier Kroniken, »hørte den nævnte Broder Povel Eliesen ilde af Mange, der ansaae ham for en Tilhænger af deres ugudelige Mening, fordi han tidligere havde bifaldet og anbefalet dem, dengang da der endnu ingen Grund forelaa til at mistænke dem. Og ikke han alene, men alle de, der beskyttede og forfremmede Studerende, ja selv de klassiske Studier (bonæ literæ), fik onde Ord for deres Skyld, der misbrugte dem; thi en stor Deel af disse Studiers Dyrkere vare tilbøielige til Frafald fra Kirken, endskjøndt de toge Gudsfrygt og evangelisk Frihed til Skalkeskjul. Brøden mangler aldrig en Undskylding, Ugudelighed finder altid paa et Forsvar. Men om disse Frafaldne skal tales Mere i det Følgende."

Det Løfte, hvormed Forfatteren her slutter, har han opfyldt paa to Steder, først S. 580-81, ved Aar 1526, hvor han fremhæver den mærkelige Omstændighed, at flere af den nye Læres ivrigste Talsmænd vare uægte Sønner af Geistlige, blandt hvilke han atter nævner Karmeliten Lector Maurits, Søn af en Provst paa Samsø. Men især maa henvises til hvad der ved Aar 1528 (S. 584) siges om Reformationen i Malmø. Da Borgermesterne Jørgen Kok og Jep Nielsen (Fyenbo) mærkede, at Byens tidligste evan-

geliske Prædikanter, Claus Mortensen og Hans Spandemager, ikke vare lærde nok til at føre Forsvaret for Religionsforandringen, kaldte de to frafaldne Karmeliterbrødre, Nederlænderen Lector Frants (Vormordsen) og Lector Peder Laurentsen af Nestved til Malmø. Den Sidste blev Byskriver og udgav flere Smaaskrifter til Forsvar for Religionsforandringen, dog, som den skibyske Krønikes Forfatter mener, uden nogen Virkning. Han blev end mere forhærdet i sin Utroskab, da han havde giftet sig. Hvad Frants Vormordsen angaaer, da skjulte han længe sin forgiftige Mening, ivrede vel mod Misbrug og slette Sæder, dog uden at indblande eller med Haardnakkethed forfægte noget Kjætteri. Men just ved denne Tilbageholdenhed blev han den skadeligste af Alle. I Begyndelsen lod det, som om han i Overeensstemmelse med Kirkens Lære vilde rette og mildne de Misbrug, der ved de tidligere Prædikanters skamløse og ubesindige Fremfærd havde indsneget sig i Malmø; men det var alene for at undgaae Skin af at bygge paa Andres Grund. »Thi iøvrigt", hedder det videre i en Række af Invectiver, som det for det Følgendes Skyld er rettest at give med Originalens egne Ord, erat opinione, sententia, studio et affectu aliis omnibus deterior, sceleratior, impudentior, qui postquam multis spem perpetui celibatus fecisset, captus insano amore duxit et ipse puellam quandam uxorem, invitis ejusdem puellæ curatotibus, omnibusque amicis reclamantibus; qui ut incredibilem libidinis suæ furorem conjugii titulo fucaret, *bis librum edidit de sacerdotum, monachorum ac monialium conjugio* vernacula lingua, verum calumniis et mendaciis adeo plenum, ut sit ipso mendacio mendacior et ipsa calumnia calumniosior; nam conjunx factus adeo mutavit ingenium frontemque perfricuit, ut omnium Lutheranorum impuden-

tissimus factus multa et scripsit et docuit impudentissime, nullo judicio, nullo item consilio, sed sola ambitione cæcus, erat enim quoddam gloriæ mancipium.

Disse Stykker (S. 568, 580, 584) maae være skrevne omtrent samtidigt. Det første, ved Aar 1519, kan ikke være synderligt ældre end det sidste, ved Aar 1528, og begge ere proleptisk satte til disse Aar, da deres Indhold tilstrækkelig godtgjøre, at de ikke ere ældre end Aar 1530, det sidste endog afgjort ikke ældre end Slutningen af 1531. Det sidste Stykke er jo kun Opfyldelse af det Løfte, Forfatteren har givet i det første, hvor han altsaa maa have havt *det* for Øie, han agtede at skrive i hiint. Men fornemlig giver Alt hvad der siges om Frants Vormordsen en sikker Veiledning. I det første Stykke omtales denne Mand allerede med stor Bitterhed som en Frafalden; men af det sidste sees, at Vormordsens *Overgang til det evangeliske Parti* skete *efter* hans Optræden i Malmø, hvad der ogsaa stemmer overeens med den samtidige Beretning i den gamle latinske Krønike om Graabrødrenes Udjagelse af deres Klostre i Danmark*). Nu vide vi fra Frants Vormordsen selv, at han efter Opfordring af Raadet i Malmø kom til denne By den 3die Februar 1529**). Han optraadte da endnu ikke som en erklæret Lutheraner; thi han søgte endog, og erholdt, den udvalgte Erkebiskops, Aage Sparres, Tilladelse til at prædike i Malmø, uagtet Erkebiskoppen i det foregaaende Aar var optraadt skarpt imod de lutherske Prædikanter i denne By. Og at Vormordsens Prædiken i Begyndelsen var maadeholden, en

*) Kirkehistoriske Samlinger 1, 345 ff.

**) Suhms Nye Samlinger, 3, 81. Ifr. H. Knudsens Meddelelser om Reformationen i Malmø i Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1847, S. 156 ff.

Dæmper paa de Andres Hidsighed, at han efter sin Ankomst til Malmo ikke strax stillede sig som Kampfælle ved Claus Mortensens og Hans Spandemagers Side, siger jo den skibyske Kronike udtrykkeligt. Man kan da ikke antage, at dens Forfatter, som her i det første Stykke ved Aar 1519, kunde behandle Vormordsen som en afgjort Apostat tidligere end i 1530. Hermed stemme nu de andre Tidsmærker i det sidste Stykke aldeles overeens, idet de dog drage Tidsgrændsen endnu bestemtere; thi at Frants Vormordsen da havde skrevet to danske Bøger om Præsters, Munkes og Nonners Ægteskab, og at han havde vakt Kronikeskriverens, Povel Eliesens, heftigste personlige Vrede, tillader ikke at antage, at dette Stykke, der staaer ved Aar 1528, kan være skrevet tidligere end allersidst i Aaret 1531. Frants Vormordsens omtalte danske Skrifter udkom nemlig begge i dette Aar, det ene den 1ste Juni, det andet den 22de November*). Og naar man læser det sidste

*) Münter har i Reformationshistorien, 2. B. S. 206, Anm. * og **, antaget, at den skibyske Kronikes Ord: *bis* edidit libellum osv. — thi disse maae være hans Kilde — ere at forstaae om *to Udgaver* af et og samme Skrift, nemlig af Frants Vormordsens Disputats med Hr. Atzer, Cantor i Lund. Men dette er en Misforstaaelse. Der er intet Spor til, at dette Skrift er udkommet to Gange; og den Udgave, Münter anforer som den anden, det eneste nu tilværende Exemplar af Skriftet, hvilket er bevaret ved Hjelmstjernes Omhu og fra hans Samling gaaet over til det store kgl. Bibliothek, giver sig aldeles ikke tilkjende som en *anden* Udgave. Münter, jeg troer heller ikke andre Literatorer, har ikke bemærket, at der virkelig ere to danske Skrifter fra 1531 af Frants Vormordsen om Præstevægteskabet. Det første er: *Een kort (dog christelig oc tilborlig) Suar aff Lectore Francisco Vormordo predickere y Malmoo paa den ruderuisning som prentett er aff paawell rasff y aarss nu sniimen Om presteleffnet medt gifftemaal oc kyskheit*": trykt bagefter samme Forfatters *Een korth og lydhen forklaring oc forskell paa then Euangeliske oc Papistiske predicken oc lærdom wdaff huilke huertt Christet menniske som ett christeligt forstandt haffuer*

af disse Skrifter, vil man finde den skibyske Kronikes heftige Vrede imod just Frants Vormordsen begribelig. Thi Povel Eliesen, som endnu i Aaret 1527 arbeidede i Forening med ham paa Oversættelsen af Davids Psalter, men som af de malmøske Reformatorer ansaaes for Forfatter til et nu ubekjendt Skrift imod Præsteægteskab, der var udkommet hos Povel Ræff i Aarhuus i Aaret 1530 eller allerforst i 1531, bliver i Frants Vormordsens Disputats med Hr. Atzer angreben paa det Heftigste, ja behandlet med pøbelagtig Grovhed*). Hvorvidt han virkelig var For-

---

oc sandhedt elsker kandt domme paa huilken ret eller vrett lærdom er oc hannem afterfylge, som udkom femte Pintsedag 1531 i Malmø. Man har overseet, at det forstnævnte er et eget Skrift, ikke en Deel af Forklaringen. Det andet Skrift af Frants Vormordsen er: *Een saare nyttelig oc alle thennom som gifte ere eller Giffthes ville, lugsualelig Disputatz emellom Her Atzer Prelatt oc Cantor vdi Lundt oc Franciscum Vormordum Predickere vdhi Malmøø*, trykt hos Oluf Ulriksen i Malmø Onsdag for Catharinæ virginis Dag 1531. Den skibyske Kronikes: bis edidit libellum de sacerdotum, monachorum ac monialium conjugio vernacula lingua er kun et mindre noiagtigt Udtryk for, at Fr. Vormordsen skrev to Gange paa Dansk om Præsters, Munkes og Nonners Ægteskab.

Dengang var Franits Vormordsen efter Kronikens bestemte Ord allerede gift, hvad der ogsaa er tydeligt nok af Skrifterne selv; og uden Tvivl falder hans Ægteskab i Aaret 1530, før Paaske (17de April); thi den Samtale, som da forefaldt imellem Graabrodrenes Forstandere, Borgermesteren Jorgen Kok og Frants Vormordsen, og som anfores i Kroniken om Graabrodrenes Fordrivelse (Kirkeh. Samlinger 1, 348), forudsætter dette aldeles tydeligt.

*) En saare nyttelig osv. Disputats imellem Hr. Atzer og Frants Vormordsen, Ark B, 1ste Side: »*Alt ubluelig lyver fordi Lector Povel om den hellige christne Kirkes Skik om Præsternes Giftermaal*". I det tilhørende Parti i Texten, hvortil dette er en Randnote, hedder det: »Monne disse deres" (Talen er om den ældste Kirkes gifte Præster og Biskopper) »Børn være alle Horebørn? som der siges om den fortrædne Guds Fjende og Danmarks vitterlige Forleder og Bedrager, Lector Povel, at han skal have ladet prente af den store Ræv i Aarhuus om Præsters Hustruer, skrivende, at de ere

fatter til hiint nu ubekjendte Skrift, eller om Frants Vormordsens Forbittrelse muligen er foranlediget ved det 10de

---

ikke Dannegvinder, men Skjoger og Horer. Lyver da Apostlen til de Hebræer" osv. I Randen: *Lector Povel vitterlig forleder og bedrager enfoldige Mennesker, dem til Villie, som udaf Løgn have gode og rolige Dage.*

— Ark B. Blad 3, 3die Side, i Randen: *Scilicet nescis (o scelerate Paule Helie) hodie a verbi et sacramentorum ministerio per sua prostibula plus impediri tuos sacrificos, quam nos impediamur per nostras conjuges.*

— Samme Blad og Side: *Scilicet hoc nesciuit sceleratus et sacrilegus ille celibatus papistici propugnator Lect. Paul: dum exeudi unacum ejus aliquot furfuris homunculis Arusiæ faceret hujus apologiam lingua danica.*

Ark B. Blad 4, S. 2. *O scelerate et impie sycophanta, tu, inquam, Paule Helie, num hæc legisti? tibi cognita esse potuissent vel ex Erasmi adnotationibus super his verbis apostoli.*

Ark C, 1ste Side: *Scilicet hoc non vidit coecus ille venter Lec: Pau: Helie.*

— Sammesteds: *Quid ad hæc respondes, sacrilege impostor, o Paule Helie? Audiamus quid velis dicere, ut te digna responsa tibi referre possimus.*

Ark C. Bl. 2, S. 1. *Hæc scilicet non vidit immanis et crassus iste venter, Paulus inquam Helie.*

— Ark C. Blad 2, S. 2. *O sangvinarie sycophanta, Paule inquam Helie, solve mihi hunc nodum.*

— Sammesteds: *Ayter, betænker og besinder, alle christne Mennesker, hvor svigelig og falskelig hiin fedbugede Skalk, Guds Dyds og al Kydskheds Fjende, Lector Povel, imod Præsters Giftermaal breder os den hellige Kirkes gamle Sæd og Lovhævd.*

— Ark C. Blad 3, 2den Side: *Quid contra hoc dicere aut facere potest vanissimus ille nebulo Paulus Helie? nihil nisi mentiri, calumniari et convitiari, id quod quovis scorto nouit melius et facere solet impudentius.*

At Povel Eliesen, efter saadan Tiltale, i den skibyske Krønike tager haardt fat paa Frants Vormordsen, kan ikke undre os. Som man raaber i Skoven faaer man Svar. Men Vormordsens ubændige Heftighed bekræfter desuden Krønikens Charakteristik af ham, naar den søger Grunden til den i hans Æresyge og kalder ham en Træl af Æren. Det gik ham aabenbart haardt til Hjerte, at Catholikerne betragtede hans Ægteskab som Tegn paa et ukydsk Blod. Derfor skrev han to Gange i et og samme Aar til Forsvar

Kapitel i Povel Eliesens Skrift imod Malmøbogen, faaer staae uafgjort*); enkelte Vendinger hos Vormordsen tyde ogsaa paa, at man i Malmø ikke var ganske sikker i sin Formodning om hans Forfatterskab. Men desto mere maatte den forrige Underordnedes og Medarbeiders Fornærmelser opbringe saa lidenskabelig en Mand som Forfatteren til den skibyske Krønike. Og de Haansudtryk, hvormed han i det ovenfor afskrevne Stykke af Krøniken gjengjælder dem, indeholde et stærkt Beviis for, at dette er skrevet under det endnu friske Indtryk af den frafaldne Vens nærgaaende Angreb.

Er det saaledes vist, at den skibyske Krønikes heftige Angreb paa Frants Vormordsen ikke kan være ældre, men vel yngre, end fra 1531, endskjøndt det leilighedsviis er anbragt ved Aar 1528, saa kan det nærbeslægtede Stykke ved Aar 1519 ikke være skrevet ret længe før, og er snarest samtidigt med hiint, altsaa heller ikke ældre end 1531.

---

for Præsteægteskab. Og hvor heftig hans Vrede var, naar Nogen rørte ved dette ømme Punkt, seer man af den i foregaaende Anmærkning berørte Samtale med de malmøske Franciskanere ved Paasketid 1530. Da Borgermesteren anbefalede disse de evangeliske Lectorers Forelæsninger og Prædikener, svarede Guardianen Gabriel, at disse Prædikere og Lectorer førte et urent Levnet (vitam spuream). Hvad siger Du, indvendte Borgermesteren, er *Ægteskab* et urent Liv? Da Guardianen søgte at snoe sig derfra med den Vending, at han ikke havde kaldt Ægteskab saaledes, hvad Jørgen Kok dog paastod, faldt Viceguardianen, Broder Jacob, dem i Talen: Fader Guardian, har I kaldt disses Ægteskab et urent Levnet, har I talt sandt; fragaa det ikke! Vi ville let bevise, at Tingen virkelig forholder sig saaledes. Ved disse Ord flammede »Apostaten og Kjætteren" *Frants* saaledes op i Vrede, at han med Mund og Læber skjælvende af Raseri erklærede alle Munkenes geistlige Løfter (vota) for ugudelige.

*) Ifr. min Afhandling om Herredagene i Odense 1526 og 1527, i Vidensk. Selsk. Skrifter, 5. Række, histor. og philos. Afdeling, 2det B. S. 253 Anm.

Men naar dette første Afsnit af Kroniken, fra dens Begyndelse til Christian den Andens Flugt, indeholder *modsigende Tidsmærker*, idet Forfatteren selv etsteds udtrykkeligt nævner 1524 som det Aar, da han arbeidede paa det, hvad der understottes af adskillige Indicier, medens andre ligesaa sikkre vise betydeligt ud over Aaret 1524: da kan denne Modsigelse ikke forklares anderledes, end at han har bearbeidet sine til forskjellige Tider nedskrevne Optegnelser to Gange: i Aaret 1524, og i et Aar, der i det tidligste ikke ligger foran 1531. Med dette Sidste stemmer det vel, at han ved Aar 1523 (S. 576) i Anledning af Kong Christan den Andens Flugt fra Danmark henkaster den Bemærkning, at Kongen derefter *i lang Tid* vankede landflygtig omkring næsten i hele Germanien; og ligeledes, at han allerede strax i Begyndelsen (S. 557), hvor han første Gang omtaler Kong Christian den Første, hidsætter den Bemærkning, der skal bekræftes af den følgende Fortælling, at begge dennes Sønner, Johannes og Frederik, bleve Konger, men dog regerede med forskjelligt Held (diversa tamen sorte); thi den her antydede Dadel over Frederik den Første viser efter Kronikens hele Beskaffenhed i det allermindste ud over Aaret 1526.

Der er i denne Modsigelse et haandgribeligt Beviis paa, at Forfatteren ikke har lagt den sidste Haand paa sit Værk. Og hvor let, ja flygtigt han overhovedet har arbeidet, seer man ogsaa af det Stykke, der S. 570 Lin. 39 til S. 575 Lin. 23 indeholder en Fortegnelse over Klagepunkterne imod Kong Christian den Anden. Thi dette er ikke Andet, end en noget udvidet latinsk Bearbeidelse af det Kong Christians Synderegister, hvormed de danske Stormænd indlede Kong Frederik den Forstes Haandfæstning af 3die

August 1523*). Vi vide af Povel Eliesens egne Ord, at han efter Opfordring af en af Biskopperne bearbeidede Klagefortegnelsen paa Latin, og kort efter nōk en Gang overarbeidede denne latinske Udgave med Tilsætninger af sit Eget. Begge Bearbeidelser ligge foran den 3die November 1524, da han skrev sit Brev til den lundske Kannik Peder Iversen**). Den sidste Bearbeidelse har han benyttet i den skibyske Krønike; i det mindste er et Stykke af dennes her omtalte Klageparti ligefrem en Afskrift af det, han selv har indført i Brevet til Kanniken; og skjøndt vi ikke kunne sammenholde det Øvrige i Krøniken med det latinske Klageskrift selv, fordi dette aldrig blev trykt og nu er forsvundet, foreligger Intet, der noder os til at antage, at han ved at optage det i Krøniken har foretaget betydelige Forandringer. Men Haandfæstningens Klagefortegnelse, eller sin Bearbeidelse af den, har han i Krøniken først villet *benytte* med Frihed, idet han tog et Par Yttringer og Vendinger ud af den og anbragte dem ved Beretningen om Didrik Slaghæks Henrettelse***) og som Retfærdiggjørelse for Oprørerne****). Men han er strax bleven træt af denne møisommeligere Benyttelse og har, istedetfor

*) G. L. Baden, Afhandlinger i Fædrelandets Cultur- Stats-Kirke- og Litterærhistorie, 3. B. S. 72. ff., og bedre i Aarsberetninger fra det Kong. Geheimearchiv, 2. B. 2. H. S. 65 ff. Egentlig er dette Aktstykke et *Manifest* af Kong Christians Rebeller, hvori de have nedlagt 1) en Retfærdiggjørelse af deres egen Adfærd og 2) en Afskrift af den Haandfæstning, Hertug Frederik loxede dem i Viborg i Marts 1523. Begge Dele af Aktstykket bære Spor af at være affattede tidligere end det Datum, hvormed det sluttes.

**) Trykt hos Olivarius S. 169; navnlig S. 171. Brevet er ogsaa trykt i Dänische Bibliothek 1, S. 38.

***) S. R. D. 2, 570, 2det Stykke, sammenholdt med *Baden*, anf. St. S. 76, og Aarsberetn. S. 67.

****) S. 570, sidst i 3die Stykke, sammenholdt med *Baden* S. 75 og Aarsberetn. S. 66.

at fordele Haandfæstningens Klager til de enkelte Steder, hvor hver hørte hen, simpelthen afskrevet Resten uden at bryde sig om derved fremkomne Gjentagelser, og uden at knytte den anderledes til dennes øvrige Fremstilling, end at den endnu let kjendes som et fremmed i Texten indskudt Stykke. Det bør iøvrigt bemærkes, at Intet i denne latinske Bearbeidelse af Haandfæstningens Klager, eller i denne Afskrift af Povel Eliesens egen udvidede Bearbeidelse af disse, viser længer ud end til 1524, saa at den synes optagen i Kroniken ved den ovenfor paapegede første Bearbeidelse af dennes første Afsnit.

Det er den samme Benyttelse af eget ældre Arbeide, Povel Eliesen her har tilladt sig, som vi uden Tvivl finde i et af hans andre Skrifter. Thi det Parti af hans *Bog imod Hans Mikkelsen*, der indeholder et Forsvar for Rigsraadets Adfærd imod Kong Christian den Anden, og som ved Stiil og Behandling adskiller sig fra Bogens øvrige Dele*), er i sin Hovedbestanddeel kjendelig nok et eget Arbeide, som uden al Tvivl oprindelig ikke har været noget andet, end den Commentar over Rigsraadets Manifest, Povel Eliesen selv siger os, at han efter nogle Stormænds Opfordring udarbeidede paa Dansk ved den Tid, da Kong Christian forlod Landet**). Han har da ved i Aaret 1526 at optage dette Arbeide i Bogen mod Hans Mikkelsen udeladt Et og Andet, der ved Commentarens Optagelse i et tre Aar yngre Stridsskrift ikke havde nogen Betydning, saasom den udførlige Fremstilling af Kongens voldsomme Fremfærd imod Lunde Domkapitel, hvilken han omtaler i Brevet til Peder Iversen; og han har tilføiet Adskilligt,

*) Secbers Udg. af P. Eliesens Skrifter 1, 111—122.
**) See Brevet til Peder Iversen anf. St..

som viser til de Aar, der ligge imellem Kongens Flugt og Bogen, navnlig om Corn. Sceppers Forsvarsskrift for Kong Christian og dennes Skrivelse til Danzig*); ligesom den hist og her forekommende Tiltale til Hans Mikkelsen selvfølgelig kun kan være tilføiet ved det ældre Arbeides Optagelse i Bogen imod dennne Mand. Men i Hovedsagen er det udentvivl dette ældre, ellers nu ikke bekjendte, Arbeide, der her kommer igjen paa samme Maade, som Povel Eliesens latinske Bearbeidelse af Klagepunkterne er optaget i den skibyske Krønike**).

3. Krønikens *andet Afsnit* bestaaer af hvad der fortælles om Begivenhederne efter Christian den Andens Flugt indtil Begyndelsen af Aaret 1526. Dette Afsnit har en ganske anden Charakteer, end baade det Foregaaende og det Efterfølgende. Vreden imod den flygtede Konge op-

---

*) Egentlig til den ulykkelige danzigske Partiforer og Borgermester Johan Vendeland.

**) At den saakaldte »*Bispernes Udskrivelse og Forantvortning*", der er trykt under denne Titel bagefter Hvitfelds Christian den Anden (Qvartudg. S. 325 ff.), ikke er Andet, end et særskilt Aftryk af dette Parti af Povel Eliesens Bog imod Hans Mikkelsen, har allerede Hvitfeld bemærket. Og man kan vistnok gaae et Skridt videre, og paastaae, at dette Skrift aldrig er udgaaet som et offentligt Aktstykke i Biskoppernes Navn, til særligt Forsvar for dem, men at det er en eller anden Samlers Udskrift af den trykte Bog, som han selv ved Overskrift og Smaaforandringer nogenlunde har givet Form af et Aktstykke, under hvilken Form Hvitfeld har fundet og gjengivet det, men dog havt Omløb i Hovedet nok til at opdage den rette Kilde. Dette afviger noget fra Biskop Engelstofts Fremstilling i N. Hist. Tidsskr. 2, 73, ligesom jeg ogsaa i det, der ovenfor er sagt om Forholdet mellem Klagefortegnelsen og det tilsvarende Stykke i den skibyske Krønike, ikke ganske kan tiltræde hvad denne Forfatter har sagt herom (sstds. 2, 65), idet jeg dog anerkjender, at det er ham, der har sat denne, ogsaa af Rohmann (Hist. Tidsskr. 3, 86) paapegede, Forbindelse imellem den skibyske Krønike og Frederik den Førstes Haandfæstning i fuldt Lys.

fylder ikke længer udelukkende Forfatterens Sind; hans Blik er ikke heftet paa eet Forhold alene; han skuer friere om sig og optegner nogenlunde roligt og forholdsviis fuldstændigt de vigtigste historiske Begivenheder, der i disse Aar forefaldt i Landet selv. Dette Afsnit rober endnu ingen polemisk Stilling til Danmarks egne Lutheranere, af hvilke jo heller ingen endnu var optraadt offentlig imod den bestaaende Kirke. Dog mangler det ikke ganske paa skjæve Sideblik til Kjætteriet. Men hvad der er meest betegnende er, at Kong Frederik endnu omtales med Agtelse*) uden Spor af det Had til ham, der ganske behersker Forfatteren i de følgende Aar. Kroniken er her ikke Stridsskrift, men Historie; og naar hertil føies, at intet Tidsmærke i dette Afsnit viser ud over de Aar, hvis Begivenheder det fortæller, maa det antages, at det er skrevet samtidigt med Begivenhederne, enten stykkeviis som de forefaldt, eller dog indenfor Omfanget af disse 2 til 3 Aar.

Dette Afsnit er altsaa baade yngre og ældre, end det foregaaende: *yngre* end dettes Bearbeidelse i 1524, *ældre* end dets senere Overarbeidelse.

4. Det *tredie Afsnit*, der fortæller om 1526 og de følgende Aar, er upaatvivleligt skrevet paa engang, om og Forfatteren kan have gjort Optegnelser stykkeviis, i Aarene 1531 og 1532. Hans Sindsstemning er heelt igjennem sig selv lig, gjennemtrængt af et glødende Had til de Evangeliske i Danmark og især til deres Beskytter Kong Frederik den Første. Denne lidenskabelige Vrede behersker ham ganske, saa at han ikke har Øie for det meget andet Videværdige, der forefaldt i disse Aar. Først henimod Slutningen, ved Aar 1531 og 1532, drages hans Blik

*) Her: »illustrissimus princeps", senere kun: »sacrilegus rex".

til Christian den Andens Angreb paa Norge, Reise til Kjøbenhavn og troløse Fængsling paa Sønderborg; men dog er ogsaa Fortællingen af disse Begivenheder, der endnu engang bringe hans gamle Lidenskab til at blusse op, stærkt farvet af den nye: Hadet til det lutherske Kjætteri, dets Talsmænd og Haandhævere i Danmark. Tillige findes i dette Afsnit kun saadanne Tidsmærker, som i Fortællingen om dets tidligere Aar vise ud til de sidste Aar indenfor dets Grændser, men ingen, som enten overskride disse eller, saaledes som i det første, indbyrdes modsige hverandre.

Saaledes fortælles S. 580 om den kjøbenhavnske Cantors, Mester Anders Frises, Død den 19de Februar 1526, med den Tilsætning, at han *endnu* savnes, men at Gud dog sparede ham, der havde gjort saa meget for Frue Kirke, den Sorg at see denne paa det forfærdeligste vanhelliget af Lutheranerne under Hans Tausen med Kong Frederiks Tilladelse. Her peges tydeligt nok til Billedstormen i Frue Kirke den 27de December 1530.

Om Skildringen af de evangeliske Prædikanters og Foreres Færd i Malmø ved Aar 1528 (S. 583—84) er ovenfor viist, at den ikke kan være skreven tidligere end i Aaret 1531, fordi den omtaler Frants Vormordsens *danske* Skrifter om Præsteægteskab og bærer sikkre Spor af disses Virkning paa Povel Eliesens Sind; men dette Stykke har paa den anden Side intet Mærke, der viser ud over det nævnte Aar. Frants Vormordsens *senere* Skrifter omtales ikke, navnlig ikke hans latinske Sendebrev til Danmarks Riges Raad fra Slutningen af November 1533, endskjøndt ogsaa det forsvarer Præsteægteskab. Og heller ikke *Peder Laurentsens* Skrifter fra 1533 nævnes eller antydes, ikke engang *En sand og ret christen Underviisning om Præsteembede og om deres Levnet, Giftermaal osv.*, der dog ud-

kom lige i Begyndelsen af 1533 og netop handler om Ægteskabssagen, medens den skibyske Krønike her just farer los paa Peder Laurentsen som den, hvis Skamløshed steg til det Høieste, efterat han havde giftet sig. Derimod omtales Laurentsens Forsvarsskrifter for den malmoske Reformation; men disse udkom 1529 og 1530*).

Især viser Slutningen af Krønikens Fortælling om Kong Christian den Andens Ulykke (S. 590 første Stykke), at dette Afsnit maa være skrevet endnu i Kong Frederik den Førstes Levetid; thi ham og ingen Anden have dens Advarsler sidst i dette Stykke for Øie. Intet, siger Krøniken, har mere lokket Kong Christian ind i Forbrydelser, end Lutherdommen, denne Kilde til alt Ondt; og dog gives der vanvittige Fyrster, der blinde af Had og Gjerrighed**) ansee dette fordærveligste af alle Kjætterier for den største Gudsfrygt, og som hverken af sund Fornuft eller den hellige Skrift lade sig bevæge til Bod og Omvendelse ved det skrækkelige Exempel, den guddommelige Barmhjertighed nu i mange Aar har til vor Opbyggelse statueret paa Kong Christian!

Disse Tidsmærker, der ikke tillade at antage det Afsnit, som begynder med 1526, for at være skrevet senere end 1532, nøde til her at afvige noget fra Grændserne for Hovedvendingerne i Forfatterens Sindsstemning, og at lægge Slutningen af den Tid, da Vreden mod Lutheranerne og Kong Frederik udelukkende beherskede ham, nemlig fra S. 590, Lin. 15, hvor Forfatteren imod Sædvane gaaer et Aar tilbage i den chronologiske Orden for at medtage en Notits om en roskildsk Domprovstes Død, til det følgende, det fjerde, Afsnit, hvilket altsaa kommer til at omfatte

*) Engelstoft, Reformantes et Catholici in Dania concertantes, p. 12.
**) Blik til K. Frederiks Begjærlighed efter Prælaternes Rigdomme.

Slutningen af Kong Frederiks Tid og det første Aar af Grevens Feide. Det tredie Afsnit, som altsaa kun omfatter Tiden fra Begyndelsen af 1526 til Sommeren 1532, ender saaledes med den truende Advarsel til Kong Frederik.

Den fuldstændige Eenshed i hele Behandlingen af dette tredie Afsnit tilsteder ikke Tvivl om, at det jo er skrevet paa engang, i Slutningen af det Tidsrum, det omfatter, altsaa i Aarene 1531—32. Uagtet det er *yngre* end Krønikens andet, er det *samtidigt* med Overarbeidelsen af dens *første* Afsnit.

Det *fjerde Afsnit* gaaer altsaa fra Christian den Andens Fængsling i Sommeren 1532 indtil henimod Slutningen af Aaret 1534; thi dengang det sidste Stykke i Krøniken, det der handler om den svenske Hjælpehærs Indfald i Halland 1534 (S. 599, Lin. 27—32), blev skrevet, kjendte Forfatteren vel *Halmstads* Capitulation den 31te October 1534, men endnu ikke den Vending, Beleiringen af *Varberg* tog i de første Dage af det følgende Aar*), ligesaa lidt som der findes noget Spor af, at han har vidst Noget om den skaanske Adels Frafald fra Grev Christoffer og Overgang til de Svenske, eller om disse Forbundnes Seier over Marcus Meyer og Jørgen Kok i Helsingborg den 13de Januar 1535. Thi det er ikke den skibyske Krønike, men Udtoget i den lille Octavcodex, der har den hos Langebek strax efter følgende Beretning om de Greveliges Fordrivelse fra Skaane.

Der findes overhovedet i hele dette Afsnit ikke alene intet Tidsmærke, som viser ud over dets her angivne Grændser, men ikke engang i de enkelte Stykker noget, der griber over ethvert af disses særskilte Grændser, saa

*) Ifr. min Grevens Feide 1, 295. 346 ff.

at Afsnittet rimeligviis er skrevet stykkeviis og ikke har modtaget nogen Overarbeidelse ved dets Indførelse i den arnemagnæanske Codex. Dette bestyrkes af Forfatterens Sindsstemning; thi medens denne i det foregaaende Afsnit var aldeles eens, vender hans Sindsbevægelse sig i dette ikke mindre end tre Gange. I Begyndelsen er den endnu rettet imod Kong Frederik og Lutheranerne; den flammer op med voldsom Heftighed ved Beretningen om Kongens Død og har Intet tabt i Styrke der, hvor Forfatteren kommer til den kjøbenhavnske Herredag i Sommeren 1533 og Processen imod Hans Tausen. Men derefter bliver Joachim Rønnow, den udvalgte Biskop af Roskilde, Hovedgjenstanden for hans Vrede, indtil Lybekkernes Angreb i Juni 1534 og Almuens Opstand drager hans Blik fornemlig til de politiske Begivenheder og fylder hans Hjerte med Uvillie over Hoiadelens Uenighed, Svaghed, Egennytte, Almuens Troloshed og Voldsomhed, — indtil Pennen falder ham af Haanden midt i en Sætning! Hans Tanker ere nu meget forskjellige fra hvad de vare, da han skrev om Christian den Anden. Da (S. 576) takkede han Gud, der afskyer al Grumhed og Ugudelighed, fordi han afvendte den fordrevne Konges Plan, at komme tilbage med Krigsmagt og gjøre Danmark fra et *frit* Rige til et *Arverige*. Men Synet af Danmarks Elendighed i 1534 bringer ham til at beklage, at Danmark er et *Valgrige*, hvorved de Store faae Leilighed til utaalelige Anmasselser, saa at det var bedre, om Kronen havde været arvelig, fordi *Arveriger* altid ere blomstrende, men Valgriger elendige, Bytte for de mange Smaatyranner! Disse Sætninger staae i samme lille Bog, kun 19 Sider fra hinanden.

De enkelte Partier i dette fjerde Afsnit bære saaledes Præget af den Sindsstemning, der til hver Tid raadede i

Forfatterens Hjerte, men ikke, som i første og tredie Afsnit, af den, der endelig henimod hvert Afsnits Slutning blev den eneherskende hos ham.

Tredie Afdeling.

Krønikens indre Natur; dens historiske og sædelige Værd.

1. At Krøniken er et ufærdigt Arbeide, der i hele Behandlingsmaaden bærer Hastværkets og den øieblikkelige Stemnings Præg, og at denne Stemning, eller rettere Forstemning, skifter Farve fire, fem Gange, vil af det Foregaaende være tilstrækkelig klart. Men endnu hører et Træk med til dens Charakteristik: dens *Planløshed.* Man spørger forgjæves om, hvad Forfatteren egentlig har villet med det hele Foretagende. Han begynder med en — ingenlunde feilfri — Slægttavle over det oldenborgske Kongehuus, eller rettere med et genealogisk Beviis for, at Kong Christian den Første og hans Efterkommere nedstammede fra de gamle danske og svenske Herskerslægter, saa at deres nuværende Herredømme i Danmark og Sverrig kommer til at staae som berettiget ikke ved Folkenes Valg, men ved Dynastiets Herkomst. Det er netop ikke Kongehusets fædrene, dets oldenborgske Herkomst, der udvikles, men dets Afstamning fra Norden gjennem Qvindeled. Men denne Fremstilling af Slægtskabsforhold staaer ikke i nogensomhelst Forbindelse med det Øvrige af Krøniken og er i Behandling og Udførelse saa vidt forskjellig fra den, som muligt. Den anvendes aldeles ikke længere hen i Fortællingen, der henpeges ikke engang til den der, hvor man snarest skulde ventet det. Den staaer som et

ganske fremmed Stykke, som man med Forundring spørger om hvad det har her at bestille, eller hvilken Tankegang der har knyttet det sammen med Krøniken. Og Alt hvad der følger efter denne Genealogi indtil Fortællingen om det stokholmske Blodbad er los Optegnelse af reent tilfældigt grebne historiske Enkeltheder, hvori ingen bevidst Tanke er at spore, hverken den, at meddele de vigtigste Begivenheder i Christian den Førstes, Kong Hanses og Begyndelsen af Christian den Andens Tid, — thi der er ikke engang forsøgt paa at samle Hovedbegivenhederne blot nogenlunde fuldstændigt, ligesaalidt som der er Spor af Noget, der kunde kaldes Kildestudium, — eller den, at samle Begivenhederne om en Hovedtanke som Støttepunkter for den. Grundstammen af Stykket er aldeles interesseløst; hvad der har Farve og Tanke i det, hidrører fra senere Overarbeidelser som indkastede Træk af den Stemning, der *nu* behersker Forfatteren. Og dog er denne, selv afseet fra hvad vi ellers vide om Povel Eliesen, aabenbart en ganske anden Mand, end de sædvanlige Krønikeskrivere, en Mand, der besad videnskabelig Dannelse nok til at udkaste og fastholde Planen til et historisk Værk, om han havde villet dette. Sammenhold, Hensigt, Tanke er der kun i de Partier, hvor Forfatteren bekæmper Christian den Andens Tyranni, Kong Frederik den Førstes og Lutheranernes Anmasselser imod den gamle Kirke; men den Tanke, her raader, er ikke Historieskriverens, men Partimandens, hvis Sind er saaledes betaget af hvad der sætter det i lidenskabelig Bevægelse, at den øvrige Verden ikke er til for ham. Man modtager i disse Dele af Krøniken et lignende Indtryk som af Nutidens politiske Partiblade, hvilke en tilkommende Historieskriver visselig ikke vil overseе i Skildringen af vore Dage, men hvor Ingen kan

falde paa at søge Historie, eller at betragte Bladskriverne som historiske Forfattere. Dog er den skibyske Krønike heller ikke ene et Indlæg i Datidens Stridigheder; thi mellem de stærkt farvede Partiafsnit, og i Slutningen, er atter den historiske Interesse overveiende. Den skibyske Krønike har slet ingen Plan, dens Forfatter har ligesaa lidt havt en almindelig Hensigt med Arbeidet, som han har fastholdt noget bestemt Standpunkt for sin Betragtning af Begivenhederne. Krøniken bærer *Tilfældighedens* umiskjendelige Præg, og man vil neppe feile meget ved at paastaae, at den er bleven til paa følgende Maade.

Povel Eliesen kommer til Kjøbenhavn i Aaret 1519 som Forstander for det nye Karmelitercollegium og som Universitetslærer. I denne Stilling træder han snart i Forbindelse med Kong Christian den Anden. Der er i Begyndelsen god Forstaaelse imellem dem; de ville begge bekæmpe Misbrug. Det er paa den Tid, Kongen fører Krigen om Sverrig; og Povel Eliesen finder deri Anledning til at udarbeide et genealogisk Beviis for, at Kong Christian, som nedstammende fra Sverrigs nationale Helgen, Erik den Hellige, og overhovedet fra Sverrigs gamle Herskerslægter, virkelig har den bedste Adkomst til den svenske Krone. Maaskee har han endog paataget sig Arbeidet efter Opfordring af Kongen; thi det er vist, at denne havde Brug for et saadant Beviis, som nødvendig maatte gaae i samme Retning som Genealogien i den skibyske Krønike. Efter Seirene ved Bogesund og Upsala, og efter Stokholms Overgivelse 1520, lod Kongen paa sine Vegne Biskop Jens Andersen af Fyen og sin Svoger Keiserens Sendebud Dr. Suckot foredrage for Sverrigs Rigsraad og Stænder Kongens Herkomst fra Hellig Erik og Sverrigs gamle Konger; og han anerkjendtes ifølge dette Slægtskab som berettiget

til Thronen ikke ifølge Valget i hans Faders Tid, men efter *Arveret**). Om det just har været Povel Eliesens Arbeide, dette besynderligt fremmede Stykke, hvormed den skibyske Krønike begynder, der blev benyttet af Kongens Talere i Stokholms Graamunkekirke og paa Brunkebjerget, kunne vi naturligviis ikke vide; men det er i sig selv ikke utroeligt; og det tor kaldes rimeligt, at denne Opsats har i Kongens Raad været i det mindste medtaget under Overveielsen af Maade og Form, hvorunder denne Sag skulde fremstilles for de Svenske.

Imidlertid var Povel Eliesen ved dette Arbeide kommen ind paa historiske Ting. Han benytter da et og andet frit Øieblik mellem Embeds- og videnskabelig Virksomhed til at forøge Genealogien med nogle Begivenheder fra de tre første oldenborgske Kongers Tid, saaledes som de uden Kildestudium eller lang Søgen kom ham i Tankerne. Saaledes blev Grundstammen af Krøniken til, indtil det stokholmske Blodbad. Men i Sommeren 1522 indtraadte et Brud imellem ham og Kongen, hvis tyranniske Adfærd oprorte ham, og hvem han stødte fra sig ved at paatrænge sig middelbart eller umiddelbart som en Dadler. Istedetfor et Skrift, Kongen havde paalagt ham at oversætte, overrakte han denne en Oversættelse af Erasmi institutio principis christiani med en Tilskrift, der ikke kunde Andet end stode Kongen; og da Povel Eliesen St. Hansdag 1522 i en Prædiken for Kongen selv paa Kjøbenhavns Slot tillod sig nærgaaende Allusioner om Herodes's og Herodias's Grumhed, faldt han i Unaade. Han forlod Kjøbenhavn, gik til Jylland, kastede sig i Armene paa Oprørerne og

*) Schlegel, Gesch. der Könige von Dänemark aus d. Oldenb. Stamm. 1, 102. Erkebiskop Gustav Trolles Vidnesbyrd i Ekdahls Christiern II's Arkiv. 1, 324.

laante dem sin Pen imod den Konge, der nu var bleven Gjenstand for hans brændende Had. Hurtigere og fuldstændigere, end han kunde vente, fik han dette mættet. Kongen forlod i Foraaret 1523 sine Riger som en landflygtig Mand, og Povel Eliesen kunde i Sommeren samme Aar vende tilbage til Sjælland, hvor han atter tog fat paa sin Ordens Anliggender og paa sine Studier. Nu, engang i 1524, falde hans historiske Optegnelser ham atter i Hænderne. Paa en fri Dag — Mere behøvedes ikke — læser han dem igjennem, sætter en og anden Notits til, der bærer Aarets Tal og Præg, og fortsætter dem med de sidste Aar af Christian den Andens Tid, fra Blodbadet til Flugten. Med en øvet, ilende Pen kaster han sin hele Harme paa Papiret, — og hvor fandt hans Lidenskab et mere sammentrængt Udtryk end i hans egen latinske Bearbeidelse af Klagepartiet i den nye Konges Haandfæstning? Dette Stykke griber han, begynder at sammenarbeide det med den øvrige Fremstilling, men taber snart Taalmodigheden og lægger hele Stykket ind iblandt sine Papirer, idet han med en let Vending nogenlunde knytter det til hvad han allerede havde skrevet.

De to følgende Aar, 1524 indtil Begyndelsen af 1526, vare baade for Danmark og for Povel Eliesen Overgangsaar. I dem kommer han Prælaternes Parti nærmere, end han hidtil havde staaet det, og fralægger sig med megen Varme ivrige Catholikers Beskyldning for at hælde til Lutheranerne. De borgerlige Forholds Udvikling, Høiadelens Overmod og Almuens Undertrykkelse, behage ham vel ikke*), altsaa kunde heller ikke Kong Frederik den Førstes

*) See Brevet til den roskildske Kannik Hans Lauritsen hos Olivarius S. 167 og i Dän. Bibl. anf. St. S. 36.

Adfærd være ham tilpas; men han har ingen Grund til Uvillie imod Kongens Person, især da Frederiks fjendske Sind imod Kirken og dens Prælater endnu i disse Aar ikke traadte aabenlyst frem i Danmark. Naar han under saadanne Forhold fortsatte sit historiske Arbeide, der nu begyndte at antage en Krønikes Form, havde han Aandsfrihed nok til at medtage Hovedtrækkene af Landets i disse Aar saa stærkt bevægede politiske Historie. Man vil saaledes finde det naturligt, at han i dette Parti af Arbeidet endnu omtaler Kong Frederik med Agtelse, og at han betragter Begivenhederne vel med en Samtidigs levende Deltagelse, men ikke med den eensidige Partimands Lidenskabelighed.

Men fra Midsommer 1526, da Kongen, Mogens Gjøe og andre Stormænd aabenbart begunstigede Lutheriet, da Hans Tausen og hans Kampfæller traadte frem uden Sky som det Gamles Fjender, det Nyes Talsmænd, kom Povel Eliesen dybere og dybere ind i den Conservatives Opposition imod Bevægelsesmændene, og tilsidst i den voldsomste Kamp imod det nye Væsen. Denne Kamp, de Stridsskrifter, den fremkaldte, og andre literære Arbeider optoge nu al Tid og alle Tanker. Da hviler det historiske Arbeide. Han optræder blandt Prælaternes Stridsmænd paa den kjøbenhavnske Herredag 1530, gaaer senere til sin Velynder Ove Bilde til Aarhuus, fortsætter derfra Kampen, men finder dog nogle ledige Timer i Aarene 1531 og 1532 til at tage Krønikearbeidet frem igjen. Da gjennemseer og overarbeider han først det ældre Afsnit, hvori han nu tilføier Alt hvad der viser ud over 1524, og fortsætter det med Aarene 1526—32. Her optage de kirkelige Forhold hans hele Sind indtil henimod Afsnittets Slutning, hvor hans gamle Fjende, Kong Christian den Anden, endnu

engang kommer indenfor hans Synskreds; og hver Linie om disse Aar bærer Vidne om den Lidenskab, der da brændte i hans Sjæl.

Kong Frederik døer. Povel Eliesen optræder atter i Kjøbenhavn, paa Herredagen 1533, nu som Anklager imod Hans Tausen, faaer denne sin gamle Fjende dømt af Rigsraadet, — og udretter dog aldeles Intet imod ham, fordi Sjællands Biskop, som han mener, eller i det mindste vil have os Andre til at troe, af de uværdigste personlige Grunde svigtede sin Pligt imod Kirken og Rigsraadet. Derfor er alt det, Krønikens Forfatter tilføier i sin Bog om disse Aar, endnu fuldt af Bitterhed imod Kong Frederik, ved hvis Grav han endnu engang giver sit Hjertes hele Afsky og Vrede Luft, imod Lutheriet og imod den falske Biskop, Kirkens Forræder Joachim Rønnow.

Men hans Lidenskab har naaet sit Høidepunkt; den begynder at dale; han tænker endog paa at mægle imellem de Nye og de Gamle. I Roskilde udgiver han 1534 en Oversættelse af Erasmi Udlæggelse af den 83 Psalme under Titel af *En kort Underviisning til en christelig Forening og Forligelse mod den uchristelige Tvist og Tvedragt, som nu i vor Tid har adskilt den menige christne Kirke.* I denne mildere Stemning imod Lutheranerne træffe de rystende politiske Begivenheder ham. Lybekkernes og Grev Christoffers Angreb paa Danmark, Almuens Reisning for den faldne Konge, Høiadelens hurtige Underkastelse, — alle de Begivenheder, som Slag i Slag sætte Danmark i lys Lue og maae have draget Povel Eliesen selv med ind i Hvirvelen, kunde ikke andet end at trænge alle andre Tanker tilside for Øieblikkets Storme. Da tager han sin Krønike frem igjen, tilføier Begivenhederne fra det sidste Aar, samler alle de ældre Stykker, og fører nu paa engang

Alt ind i en Bog, — maaskee med Tanke om saaledes lettere at kunne give det en afsluttende Overarbeidelse, men bliver afbrudt sidst i 1534 og har senere savnet Lyst eller Leilighed til at gjøre det.

Forfatteren kan ikke nogensinde have tænkt paa at lade denne Bog trykke i den Skikkelse, hvori den foreligger os, — allermindst i 1535, da Frederik den Førstes Søn, den afgjorte Lutheraner Christian den Tredie, fik Magten i Sjælland, snart i Danmark. Intet Under derfor, at Bogen blev henliggende i Haandskrift, som et Brudstykke. Men enten Forfatteren selv, eller En, hvem han har turdet meddele den, har for Historiens Skyld gjort et Udtog af den, saa skaansomt mod Lutheranerne — Christian den Anden behøvede ikke at skaanes, — som det var muligt, naar *denne* Bog skulde lægges til Grund. Dette Udtog have vi nu i den lille arnemagnæanske Codex.

2. Spurgte man om den skibyske Krønikes Værd som historisk Kildeskrift, og om dens moralske Værd, kunde jeg kun besvare det saaledes.

Alt det i Krøniken, Forfatteren ikke har skrevet som Samtidig, har liden eller ingen historisk Værdi. Han har ikke samlet med Flid, ikke prøvet med Kritik. Med Undtagelse af nogle kirkehistoriske Notitser om Karmeliterordenen i Danmark, om Roskilde Stift, om Kjøbenhavns Universitet, indeholde disse Dele af hans Arbeide Intet, som vi ikke kjende bedre og fuldstændigere fra andre Kilder. Men anderledes er det med den Deel af Krøniken, hvor Forfatteren har været samtidig med de fortalte Begivenheder. Den Samtidiges Ord ere altid belærende og tiltrækkende for de senere Slægter. Den, der fra svundne Tider fortæller om sin og sine Medlevendes Færd og Skjæbner, har altid Noget at sige, der er værd at høre;

uden at tænke derpaa har han Meddelelser at give, som ingen Anden har, og giver dem ubevidst i en Tone og med et Farvespil, der vækker Opmærksomhed for hvad der ellers vilde være bleven overhørt, og kaster overraskende Lysglimt over dunkle Egne. Det der i sildigere Tider mest tiltrækker i en Samtidigs Meddelelser, er det, han mindst har tænkt paa vilde vække Opmærksomhed. Selv den, der sidst af Alle tænker paa at blive en historisk Hjemmelsmand, selv den samtidige Digter, kan blive en Kilde til Kundskab om Kjendsgjerninger. Læs Grundtvigs Svanesang over Willemoes; det har ikke været hans Agt, at give Efterslægten biografiske Notitser; men den Kundskab om den unge Helt, der er kommen til ham med den Luft, han indaandede, er som et umiddelbart givet Stof ført med den hele Strøm af Tanker og Følelser fra hans Sjæls Inderste over i Sangen, og nu staaer der i denne hvad vi Sildigfødte ikke vilde have fundet andensteds. Tidens egen umiddelbare Røst — hvo kan høre den uden at fængsles af den!

Dette Værd har den større Deel af den skibyske Krønike, omtrent fra 1517—19 til Bogens Slutning. Den bør aldrig oversees som Kildeskrift til Christian den Andens, Frederik den Førstes og det første Aar af Grevefeidens Historie, og den vil heller aldrig blive det; thi Ingen tager dette Parti af den for sig uden at læse det tilende.

Men naar den Samtidige ikke skrev samtidigt med de Begivenheder, han fortæller, naar han taler om Ting, hvori han enten ikke selv har deltaget, eller som foregik i Kredse, hvor han ikke hørte hen, da er han de samme Vildfarelser underkastet som Enhver, der bagefter samler Trækkene af det historiske Billede, især naar han ikke grunder sin Beretning paa Aktstykker og ikke anvender

tilbørlig Kritik paa det Samlede. Han bliver da ligesaa let en Vildleder som en Veileder. Saaledes er det mere end een Gang gaaet Krønikens Forfatter; han har taget feil, fordi han ikke har faaet rigtig Besked af sine Hjemmelsmænd. Dette er Tilfældet, naar han sætter det stokholmske Blodbad til 1521, Kong Christians Afreise til den 20de April 1523; eller naar han lader keiserlige Gesandter være tilstede paa Odense Herredag i November 1533 og lader Forbundet mellem det danske Rigsraad og det burgundiske Hof (Genterforbunder) blive sluttet der (S. 595); eller naar han fortæller os, at Lybekkerne fik i Hamborg 1534 en fireaarig Stilstand med de keiserlige Nederlande med Udelukkelse af Danske, Holstenere og Svenske, uagtet det nylig sluttede Forbund forpligtede det burgundiske Hof til aldrig at slutte Fred med Lybekkerne uden at medoptage Holsten, Danmark og Sverrig (S. 596).

Og indlysende er det, at selv i de Partier, hvor den samtidige Fortæller selv har været Deltager i Begivenhederne, maa Alt, hvad der rober Partimanden, vække afgjort Mistro til hans Fortælling. Partimanden kan ikke see lige paa Tingen; Linierne fortrække sig, Farverne forandre sig for hans Blik. Om han ikke ligefrem digter Begivenheder, bedømmer han dem eensidigt, altsaa uretfærdigt, han tager med overraskende Lettroenhed det løse Rygte for afgjort Sandhed, troer fuldt og fast alt det Onde, ligesindede Venner eller hans egen Indbilding siger om hans Modstandere, men kan slet ikke see hvad Godt der er ved disse, eller hvad der i tvivlsomme Tilfælde taler til deres Forsvar; især veed han altid med Sikkerhed hvad kun den kan vide, der prøver Hjerter og Nyrer.

Alt dette er netop i høi Grad Tilfældet med Forfatteren af den skibyske Krønike. Hans Partiskhed imod Christian

den Anden og de Evangeliske er saa iøinefaldende, at Enhver kan see den. Neppe har ogsaa nogen Skribent benyttet den som Kilde, siden den atter kom for Lyset, uden at forvare sig imod at sætte ubetinget Lid til dens Ord. Det er ufornødent at bevise dette; det maa være nok her at paapege et Par Steder, hvor disse Træk af alle Tiders Partilidenskab træde ret slaaende frem. Forfatteren veed med Vished (S. 566), at Torben Oxe var aldeles uskyldig i Dyvekes Død, og at det ikke var Andet end ondskabsfuld Bagtalelse af den ugudelige og blodtørstige Konge, naar han beskyldte ham og Knud Gyldenstjerne for at have sendt hende forgiftede Kirsebær. Dog vise jo de faa og dunkle Efterretninger om denne cause célèbre, der have naaet til os efter mere end 300 Aars Forløb, at de Anklagedes Uskyldighed ikke er hævet over Tvivl*); og i ethvert Fald har Povel Eliesen kun i sit blinde Had kunnet finde det afgjort, at Kongen alene af Blodtørst vitterlig beløi sine Mænd.

Da Didrik Slaghæk blev henrettet den 24de Januar 1522, havde Povel Eliesen endnu sin Plads i Kjøbenhavn, han stod da endnu i Forbindelse med Kongen og Hoffet; han kan altsaa ikke have været uvidende om, at Kongen maatte hengive Slaghæk som et Sonoffer for det stokholmske Blodbad, fordi en pavelig Nuntius var kommen til Kjøbenhavn for at undersøge Sammenhængen med de svenske Biskoppers Henrettelse; og dog siger den skibyske Krønike med Kong Frederiks Haandfæstning, at Didrik Slaghæk, som Kong Christian selv nylig havde gjort til Erkebiskop i Lund og Biskop i Skara, blev hængt og brændt til Forhaanelse for Romerkirken og Vanære for den

*) Ifr. Rohmanns Afhandling i Hist. Tidsskr. 3, 81 ff.

hele Geistlighed, alene fordi Kongen rasede allerværst imod sine Nærmeste og fortroligste Venner, naar han engang fattede Had til dem!

Kroniken veed, og fortæller ligefrem som en afgjort Sag (S. 575), at da Kong Christian sammenkaldte Rigsraadet til en Herredag i Kallundborg sidst i 1522, da var det kun et Paaskud, at han vilde pleie Raad med dem angaaende Oproret i Sverrig: hans Hensigt var tvertimod at fange alle Rigsraaderne med eet Greb og slaae Hovedet af dem alle paa engang. Men en Mand som Povel Eliesen *burde* ikke, — og man kan uden Betænkning sige: *kunde* heller ikke være i Uvidenhed om, at der i hele Situationen, saaledes som denne laa aaben for Alles Blik: i Forholdet til Hertug Frederik, Feiden med Lybekkerne, Opstanden i Sverrig, var Stof mere end nok til Overlæg imellem Konge og Rigsraad, selv om han ikke har vidst, at det bordesholmske Forlig gjorde en Herredag nødvendig. Men dengang skulde Kongen gjøres saa sort som mulig, for at den skibyske Kronikes Forfatter, der havde brudt med ham og var traadt i Tjeneste hos hans Rebeller, kunde blive saa hvid som mulig. Og havde hans Lidenskab i det Øieblik, han nedskrev disse Linier, tilladt ham at høre sin Samvittighed, vilde denne have sagt ham, at han jo der udgav sig for at kjende hvad kun den Alvidende kunde kjende: Kongens lønlige Tanker.

Saa vidt gaaer Povel Eliesens Partilidenskab i denne Kronike, at han end ikke kan frikjendes for at gaae den ham beviisligt bekjendte Sandhed altfor nær. Det har han gjort i det ovenfor (S. 21) behandlede Stykke om de frafaldne Karmeliterbrødre, ved Fortællingen om Aar 1519. Der siger han, at disses Frafald paadrog ham selv Bebreidelse for at e'de til deres ugudelige Mening, fordi

han tidligere, da ingen Mistanke hvilede paa dem, havde anbefalet og forfremmet dem. Men nu kunne vi lægge ham hans eget Brev til den lundske Kannik Peder Iversen af 3die November 1524 under Øine til Beviis paa, at det ingenlunde har været Carmeliterbrødrenes Overgang, der paadrog Povel Eliesen denne Bebreidelse. I dette Brev, hvor han med saa stor Iver sanker Alt sammen for at fralægge sig Beskyldningen, at han endog truer Kanniken med hele Vognlæs fulde af Skjældsord, hvis han endnu vedbliver at paadutte ham Lutheri, — i dette Brev har han ikke et Ord om hines Apostasi; og kunde naturligviis heller ikke have noget, fordi de dengang ikke vare gaaede over til det evangeliske Parti*). Der var overalt i Aaret 1524 endnu intet evangelisk *Parti* her i Danmark; endnu var ingen dansk Mand optraadt offentligt som Prædikant af Guds rene Ord og Evangelium. Har Povel Eliesen været i Vanrygte hos de ivrige Catholiker som en hemmelig Lutheraner, da har det altsaa været i Aaret 1524 eller for**); men dengang, da hans forhenværende Medbrødre i det kjøbenhavnske Carmelitercollegium gik over til de

*) Har P. E. i dette Brev tænkt paa de studerende Carmeliter, saa har det været netop i modsat Retning, nemlig som dem, der vilde hjælpe ham til at forsvare sig imod de ivrige Catholikers Beskyldning for Kjætteri. Det kan nok være, at det er dem, han mener med Slutningsordene: Habeo mihi faventissimos adolescentes, qui non patientur vestem meam gratis lacerari, nedum famam aut nomen.

**) Den sædvanlige Fortælling, at Povel Eliesen var Tolk for *Martin Reinhard* og understottede *hans* Virksomhed, er vist en Fabel, opkommen som saa meget Andet i vor ældre Historie, navnlig da Reformationshistorien, af Partimænds Overdrivelser og deres Eftersnakkeres Misforstaaelser. Jeg kan i det mindste ikke finde nogen antagelig Kilde til denne Fortælling. Og hvad hjalp alle Povel Eliesens Retfærdiggjørelsesgrunde i Brevet til Peder Iversen, naar

Evangeliske: Peder Laurentsen 1527, som den skibyske Kronike selv siger os (S. 583), og Frants Vormordsen 1529—30, som ovenfor er viist, havde Povel Eliesen ved heftige Stridsskrifter imod Lutheranerne saaledes henstillet sig som en Forkæmper for den gamle Kirke, at Ingen kunde falde paa at betragte ham som en heel eller halv Kjætter. Det er hans heftige Vrede fra 1531 og 1532 imod de frafaldne Brødre, der nu, ved Overarbeidelsen af Kronikens ældste Parti, forleder ham til at beskylde *dem* for at have paafort deres gamle gode Formand og Medstuderende disse Krænkelser.

En anden Sandhedsfordreielse er ligesaa haandgribelig. Vi vide nu, at det var ingen Anden end Povel Eliesen i egen Person, der ved Herredagen i Kjøbenhavn 1533 optraadte som Hans Tausens Anklager for Rigsraadet*). Det er altsaa vist, at han har kjendt baade Tausens Forsvar og Rigsraadets Dom. Men i sin Harme over sin bittre Modstander, og for at kunne skildre ham som den, der ikke havde Andet end lognagtige Udflugter og fræk Fragaaelse af sine egne offentligt udtalte Ord at forsvare sig med, fortæller han i den skibyske Kronike (S. 592—93), at Tausen benegtede at have lært, at det indviede Brød og

---

han ikke ogsaa fralagde sig at have været Aron for den wittenbergske Moses? Det er uden Tvivl Povel Eliesens i visse Henseender beslægtede evangeliske Retning og Ivren imod kirkelige Misbrug, der er voxet som en Lavine, indtil han et Aarhundrede derefter staaer som M. Reinhards Stalbroder og Medhjælper.

*) Brev fra Biskop Hans Reff i Oslo til Erkebiskop Oluf i Throndhjem, dat. 2den August 1533; og fra Rigsraad Knud Bilde til Eske Bilde, dat. Kbhvn. 28de Juli 1533. Disse Breve findes i den store Samling af Breve og Aktstykker til Adelens Historie i det Kgl. Bibliothek. De ere omtalte i min Grevens Feide 1, 112. Ogsaa H. P. Resen har vidst, at Povel Eliesen selv var Tausens Anklager; see Lutherus thriumphans, Fol. K. 6. vers.

Viin i Nadverens Sakramente (eucharistia) *ikke* burde tilbedes, — altsaa at han fragik den evangeliske Forkastelse af den catholske Kirkes Transsubstantiationslære. Men nu siger Rigsraadet netop, at Tausen vedkjendte sig den Overbeviisning, at det »*ikke* er det sande og værdige Guds Legeme under Brøds og Viins Lignelse, som en christen Præst consecrerer og vier udi Messe-Embede, og [som] sættes efter den christelige Romerkirkes Vedtægt og Skikkelse baade udi Monstrants og Pixis" *).

*) Dr. F. Hammerich har i Nord. Univers. Tidssk. 1ste Hefte (Kbhvn. 1854) S. 151 betvivlet, at Tausens Erklæring lod saaledes, fordi han mener, at Tausen derved vilde have stemplet sig som en Zwinglianer; og han beraaber sig paa den Udgave af Rigsraadets Dom, der findes i Supplementet til den danske Udgave af Krags Christian den Tredie S. 18. Det er vanskeligt at begribe, hvorledes Nogen kan foretrække den usle Copi i Supplementet for Hvitfelds Aftryk af Dommen (Chr. III. Qvartudg. B. ij vers.). Dersom der i Rigsraadets Dom ikke staaer, som hos Hvitfeld, det afgjørende *ikke* i Tausens Erklæring, saa er Dommen meningsløs, da saa netop den Erklæring, hvorpaa Fordømmelsen støtter sig, bliver til det Modsatte, altsaa Dommens Slutning en Uting; som om Høiesteret vilde dømme en Morder fri, *fordi* han havde vedgaaet at have slaaet Manden ihjel.

Dernæst er Tausens Erklæring ikke reent zwingliansk, selv forudsat, — hvad der naturligviis ikke ligefrem skal indrommes — at Rigsraadets Dom gjengiver hans Ord saa nøiagtigt, som om vi hørte ham selv tale; thi om den første Deel af Erklæringen, saaledes som den her efter Hvitfeld er givet i Texten, vistnok lyder zwingliansk, saa kunde den sidste Deel, der kun benegter den catholske Transsubstantiation, meget vel siges af en Lutheraner. Men denne Deel af Erklæringen: »og som efter Romerkirkens Vedtægt sættes i Monstrants og Pixis" har Dr. Hammerich ikke taget med i Betragtning. — Og endelig er det aldeles ikke saa utroeligt, som Dr. H. antager, at Tausens Nadverlære *dengang* smagte af Zwinglianisme. Resen siger udtrykkelig i Lutherus triumphans anf. St.: Tausanus autem, quem ex ipsius libro danico probarat idem Paulus cum Zwinglianis facere et negare præsentiam veri corporis Christi in sacramento cænæ domini, ut condemnatus propterea excedere jussus est. Dette Sted er saa

Dette er tydeligt nok talt, og en saadan Erklæring var da ogsaa for de catholske Rigsraader en fuldkommen tilstrækkelig Grund til at fordomme den frimodige Bekjender. Men denne fik desuagtet kort efter Biskoppens Tilladelse til at komme tilbage til Kjobenhavn. Da hans seirende Anklager saaledes skuffedes i sit Haab om en Triumph, og nu i sit Lønkammer nedskrev Fortællingen om denne Retshandling, var hans Vrede saa stor, hans historiske Samvittighed saa svag, at hans Pen fik Lov til at skrive netop det Modsatte af hvad han maatte vide var sandt!

---

meget mærkeligere, som Resen, der er den Eneste, som har vidst, at Povel Eliesen selv optraadte som Tausens Anklager, maa have havt andre Kilder end de, der have været de øvrige Kirkehistorikere tilgængelige. Men at Tausen ved en Opfattelse af Nadveren, der streifede hen ad Zwingli til, skulde berove sig Lutheranernes aandelige Understøttelse, forudsætter et andet Forhold imellem de danske Reformatorer, end der virkelig fandt Sted. Modsætningen mellem Luthers og Zwinglis Nadverlære var dengang endnu ikke af væsentlig Betydning *i Danmark*, hvor Protestantismens Talsmænd stode med alle Tanker og Kræfter spændte udelukkende mod Catholikerne. Og overalt havde den mildere, den melanchthonske, Retning meest at sige her i Landet, saalænge Philip af Hessen var den danske Regerings Støtte i Tydskland. Først efterat den albertinske Linie har faaet Kurværdigheden i Sachsen, efterat Christian den Tredies Svigerson August er bleven Moritz's Efterfølger og sin Svogers, Kong Frederik den Andens, Leder og Understøtter i Danmarks tydske Politik, først da faaer den kurfyrsteligsachsiske strenge Lutheranisme Overmagten her i Landet. For den er det, at Hemmingsen maa vige. Men i 1533 kunde en Erklæring som den, Tausen afgav for Rigsraadet, aldeles ikke volde Splid imellem ham og Reformationens andre Forkæmpere hos os, end mindre da have nogen Betydning ligeoverfor Dommere, der lægge Romerkirkens Love og Vedtægt til Grund for deres Afgjørelse. For dem vare Lutheranere og Zwinglianere Kjættere tilhobe. I Danmark under Adelsvælden (Danske Folkeskrifter VIII.) 1ste B. S. 98 har Dr. Hammerich gjentaget sin Formodning under Form af historisk Fremstilling.

Saameget strengere Dadel fortjener denne Adfærd, som Krøniken ikke er et Stridsskrift, bestemt til i Kampens Hede at slynges imod ligesaa lidenskabelige Modstandere, der ikke skulde have undladt at møde dens overdrevne og uretfærdige Paastande med stærk og lydelig Modsigelse. Men nu nedlagdes de under lukt Laag i en Lage af galdebittert Fjendskab — for at holde sig desto bedre til en lettroende Efterslægt!

Ja, saa interessant den skibyske Krønike end er, er den dog en Plet paa den danske Historieskrivning, og kaster en hæslig Skygge over Povel Eliesens Charakteer. Han mente nok at have Øinene aabne for Tidens Brøst, han ivrede stærkt imod de store og de smaa Syndere, ikke mindst imod sin egen Kirkes letfærdige eller upaalidelige Prælater; og jeg vil ikke betvivle, at hans Ivren for renere Sæder var ærligt meent. Men han tog sig ikke iagt for, at Fristeren kjender mange Veie til Menneskets Hjerte — ogsaa til skikkelige Folks, ogsaa til den ivrigste Dydsprædikants, den strengeste Selvplagers. Povel Eliesen brød ikke sit geistlige Kydskhedsløfte, han stjal ikke, han slog ikke ihjel; men han vendte sig som en Veirhane for ethvert Vindstød af sin egen Lidenskabelighed; han forfulgte sine Modstandere med et blindt og bittert Had; han bagtalte underhaanden for Efterslægten dem, hvem Svøben var given til at drive Kræmmere og Vexelerere ud af Guds Huus i Danmark.

Til hans Undskyldning kan siges, at Krøniken er kommen til os som et Brudstykke, og at den mangler den sidste Haand heelt igjennem: Ingen kan dog vide, om han ikke var gaaet i sig selv, naar han efter Evangeliets seirende Gjennembrud havde seet, at det, han bekæmpede som Opløsning af al borgerlig og sædelig Orden, netop

blev disses kraftigste Støtte i vort Fædreland. Sagnet vil jo endog, at Povel Eliesen tilsidst blev en — Lutheraner! Men hvorfor er hans Røst da dengang aldeles forstummet? og er det et reent Tilfælde, der laa udenfor hans Paavirkning, at han ikke fik Krøniken omarbeidet eller tilintetgjort? — Jeg veed det ikke; men saaledes som den nu engang er kommen til vor Tid, maa den lægges til Grund for Dommen over hans Færd. Vel da for os, men Skade for hans egen Ære, at han ikke brændte denne Bog itide.

II.

Om en kjöbenhavnsk Codex af Reimar Kocks haandskrevne lybske Krönike.

Første Afdeling.

Beskrivelse af den kjöbenhavnske Codex og Bestemmelse af dens Plads blandt de andre Codices.

Saa meget end Reimar Kocks Krønike er benyttet af danske og tydske Historieskrivere, er dog endnu intet Andet af den trykt end de Brudstykker, der findes i *Grautoffs* Die lübeckischen Chroniken in niederdeutscher Sprache. Man har længe ventet en fuldstændig kritisk Udgave fra Lybekkeren Professor Dr. *E. Deeckes* Haand; men da den endnu ikke er kommen, tør det ikke være for sildigt at henlede Opmærksomheden paa en Afskrift af Kocks Værk, der findes i det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn, og som netop for dets Udgivelse maa være af Vigtighed.

Men foruden en Beskrivelse af den kjøbenhavnske Codex, ville danske Historikere, der fortrinsviis maae benytte denne, vel neppe finde nogle Bemærkninger ikke alene om dens, men om Krønikens kritiske Værd eller Vink til en tilbørlig Vurdering af det kockske Værk overflødige. De følgende Blade ville dog fornemlig holde sig til dets tredie Deel, saavel fordi denne er for Danske den vigtigste og i sig selv den mærkeligste, da den indeholder Forfatterens egen Tids Historie, som fordi der om denne Deel hidtil ikke engang er endog blot saa meget bekjendt som om de to andre. Hverken Grautoff i den anførte Bog eller Deecke i hans Beiträge zur lübeckischen Geschichtskunde meddeler Noget om denne Reimar Kocks Tidshistorie, der egentlig er et eget Værk for sig.

1. Den her omtalte kjøbenhavnske Codex af Reimar Kocks Krønike er Nr. 303 *a* og *b* blandt det st. kgl. Bibliotheks Haandskrifter, Nyere Samling. Nr. 303 *a* er en Foliant, der indeholder Krønikens første og anden Deel. Den er indbunden i Pergament, med paaskreven Rygtitel: *Reimer Kocks Lub. Chronicke I und II Theil.* Folianten bestaaer heelt igjennem af et og samme Slags Papir, med samme Vandmærke, der viser et Skjold med det norske Vaaben: den kronede Løve med den krumbøiede Olafsøxe. Bladene ere eensformigt behandlede, idet hver Side er aflinieret med fire Blyantsstreger, hvorved fremkommer en øverste og nederste, en smallere indre og en bredere ydre Rand, der tildeels er benyttet til Anmærkninger. Alt Papiret maa være afstreget strax ved Afskrivningens Begyndelse; Skriveren har strax villet forsyne sig med det hele fornødne Materiale. Og Texten er heelt igjennem skreven med samme Haand, samme Blæk, — man fristes næsten til at sige: med samme Pen, saa lig er Skriften

sig selv gjennem den hele tykke Foliant. Denne indeholder først 25 ubeskrevne Blade. Derpaa følger Reimar Kocks Fortale med Tilegnelsen til Borgemestere og Raad i Lybek, i det Væsentlige saaledes som den er trykt hos *Grautoff* Th. I, S. 455 ff., dog med adskillige Omstillinger af Ordene og nogle betydeligere Afvigelser, blandt hvilke det for det Følgende er af Interesse at bemærke disse:

Hvad Grautoff har anf. St. Lin. 1: *Juwer Erb. Hochw. sind mine* indtil 3die Linie: *thovorn,* mangler i vor Codex.

Grautoff S. 457, Lin. 25—27: *will ick ock — gebrucket hebbe;* istedetfor disse Ord staaer her: *vp datt ick gerne diszer Statt ehrliche daden Klarlick mochte an den dach bringen.*

Grautoff anf. St. S. 457, Lin. 33 — S. 458, Lin. 5: *Ick will averst nichtes — geschehen moge.* Dette hele Stykke mangler i vor Codex.

Underskriften lyder hos Grautoff S. 458 saaledes: *Iuwer Erb. Hochw. underdeniger und gehorsamer Caplan Reimarus Kock, Predigher tho S. Peter;*

men her: *I. Erb. Hochw. Vnderdeniger Vnde Williger Reimer Kock Pastor tho St. Peter.*

Fortegnelsen over de Værker, hvilke Forfatteren har benyttet, som findes hos Grautoff anf. St. S. 458—461, mangler i vor Afskrift.

Efter Fortalen følger Bogens Titel saaledes:

Erste deel der Chronica der kaiserlichen freien vndt des heiligenn Reichs Stadt Lübeck. Dat erste Boeck.

Denne første Deel optager 490 Sider. Nederst paa den sidste staaer: *Ende des Ersten Partes.*

Denne Deel er igjen afdeelt i *fem* Bøger, af hvilke den *første,* S. 1—92, omfatter Historien indtil Aar 1227;

den *anden*, S. 93—191, gaaer indtil Aar 1349 medr.; den *tredie*, S. 192—294, indtil Aar 1399 medr.; den *fjerde*, S. 295—408, indtil Aar 1425 medr.; den *femte* (som urigtigen er overskreven: *datt Søste Boeck*), S. 409—490, indtil Aar 1438 medr.

Texten er indtil S. 361, ved Aar 1414, ledsaget med Marginalier; desuden et Par Steder oplyst ved Anmærkninger om et eller andet i Texten berørt Forhold. Saaledes forklares S. 47 Ordet *torfachtig;* S. 48 findes en større Anmærkning om Thing, Thingsted m. m.; S. 115, ved Aar 1289, hvor der tales om Møllerne i Lybek, er anført et Brudstykke af Hertug Albrecht af Sachsens Privilegium af 1291 og af Johannes's og Albrechts Ratification fra Aar 1296, som nu er trykt i Codex diplomaticus Lubecensis Nr. 576 og 651. S. 147 forklares *Grevernes* gamle Stilling; S. 162 Møntfodens Forandringer, hvor det blandt andet hedder: *dasz ist so viel alsz wen Ich itzo in hoc anno 1633 rechne vnd spreche eine mark lubisch ist vor 300 iahren* o. s. v. S. 294, hvor Overskriften til fjerde Bog staaer, har Anmærkeren tilføiet: *Hæc sequentia potissimum desumpta sunt ex Crantii Wandaliæ libro 20.*

Disse Marginalier og Anmærkninger ere skrevne med anden Haand og Blæk end Texten. Det seer ud, som om deres Forfatter har paatænkt at udgive Krøniken; det er maaskee ogsaa Grunden til, at han har ladet de første Blade staae ubeskrevne, sagtens for der at tilføie sin egen Fortale. Da nu Anmærkningen S. 162 lærer os, at Randnoterne hidrøre fra Aar 1633, saa maa Texten være ældre, om og ikke meget. Haandskriften passer ogsaa vel til Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. Det er umiskjendeligt, at Randnoternes Forfatter har været en Lybekker. Hans Sprog er det Høitydske; Textens det Nedertydske.

2. Umiddelbart efter den første følger Krønikens *anden* Deel i samme Foliant, men med en ny Række Sidetal, fra 1 til 362. Overskriften lyder: *Folget dat ander Part diszer Croniken.* Denne Part er deelt i to Bøger; den første, fra S. 1—146, omfatter Aarene 1439—1460, den anden, S. 147—362, hele Resten af denne Deel, nemlig Aarene 1461 til 1499. Den ender saaledes: *Hirmede schall dat ander deel miner Krøniken geendiget sin, Vnd Wil mit des Pawestes Gulden Jahr ock min nie partt anfangen, Auerst du Werst befinden, dat nu Vördan Van den gulden Jahren blien geworden syn.*

Ogsaa denne Deel har hist og her Marginalier, men med en meget yngre Haand og nyere Blæk, end den første Deel, og desuden langt færre, da de for det meste kun fremhæve hvad der i Texten angaaer de nordiske Rigers Historie. Ogsaa disse Randnoters Sprog er det Høitydske.

3. Den anden Foliant, Nyere Kgl. Samling Nr. 303 *b*, er indbunden paa samme Maade, og er omtrent ligesaa stor som den første, da den vel har færre Blade, men tykkere Papir. Rygtitlen lyder: *Reimer Kocks Lub. Chronike III Theil.* Den indeholder Krønikens *tredie Deel* og begynder uden eget Titelblad øverst paa første Side med: *Dath Drudde Parth der Cronike der Kaysz. Stadt Lubb Wnnd erer Vorwanthen dorch R. K.* Denne Deel er vel ogsaa i det Hele skreven med en og samme Haand, men ikke med den samme som de to foregaaende. Skriften er baade ældre og mindre sig selv lig heelt igjennem; maaskee er det paa et Par Steder (S. 11. 224 [ɔ: 325]) ogsaa virkelig en anden Haand, men som rigtignok i saa Fald ligner Textens meget. Paa to Steder ere fremmede Stykker indheftede: ved Aar 1531 en Fortegnelse over Øvrigheds-

personer i Lybek fra Aar 1572 til 1594, hvilket Stykke ikke har Sidetal med det Øvrige og er skrevet paa andet Papir; og Superintendentens Herman Bonnus's Brev til de nye Magthavere i Lybek af 4de Mai 1534, der S. 455 [556] kjendelig er indheftet som et eget Fascikel, men nu dog pagineret i Flugt med det Øvrige. Sidetallene ere overhovedet ikke alle tilføiede af selve Afskriveren og bære Præg af en forvirrende Skjødesløshed*).

Denne Codex er en Afskrift, ikke Forfatterens Autographum, hvad man ved første flygtige Gjennemsyn vel kunde fristes til at antage; thi deels har Afskriveren ikke

---

*) Da Pagineringen er saa uordentlig, at den vanskeliggjør Brugen af denne Codex, hidsættes her en Forklaring af den. Fra 1—11 følge Sidetallene ordentligt, 12 mangler, 13—15 ordentligt, 16, 18, 19 mangle, 20—25 ordentligt; dog er Sidernes Antal rigtigt, kun enkelte Tal mangle. 25 er dobbelt; derfra til S. 40 (altsaa rettere: 41) ordentligt; saa følge to ubeskrevne og upaginerede Sider. Fra 41 [42] indtil 236 gaaer Talrækken uden Afbrydelse; men derefter følge Sidetallene saaledes: 137—148, 349—355, 156—206, saa atter to ubeskrevne Sider, dernæst 407, 408, 209, 210 og videre i rigtig Orden indtil 398; saa 499, 400 indtil 500; derpaa to beskrevne, men upaginerede Sider; endelig 501—581, den sidste Side i Bogen. Den som altsaa blot seer paa de sidste Blade, maa troe, at Haandskriftet har 581 Sider, medens det i Virkeligheden har 684. Imellem S. 148 [ɔ: 249] og 156 [257] ere Tallene 349—355 blot Feilskrift; ligeledes Tallene 407 og 408 imellem 206 og 209, og 499 imellem 398 og 400. Læser man nu disse Tal som om der stod 149—155, 207—208, 399, og tager man intet Hensyn til de ubeskrevne og upaginerede Sider, bliver endda at iagttage, at Tallet 25 er sat paa 2 Sider, at alle Sidetal imellem det første 236 og 500 maae regnes 100 Sider høiere, end Tallene lyde, og at fra S. 500 kommer dertil de 2 beskrevne, men upaginerede Sider. Vil man citere rigtigt, maa man altsaa efter det første Tal 25 lægge 1 til hvert Sidetal, efter det første 236 lægge 101, og efter 500 endog 103 til. Dette er Grunden til de i disse Bemærkninger ofte forekommende dobbelte Tal, af hvilke det indklamrede betegner det sande Sidetal.

kunnet Latin*), deels findes der mange Steder saadan Feilskrift, der aabenbart hidrører fra Feillæsning, hvor Skriveren maa have havt en utydelig Skrift for sig**). Saadanne Feil forekomme desuden især i den første Halvdeel, saa at det synes som om Skriveren efterhaanden er bleven mere fortroelig med Originalens Haand. — Men Afskriften *kan* dog være udført endnu i Reim. Kocks Levetid, og *kan ikke* være meget yngre end hans Død; thi deels tilhøre Skrifttrækkene og de stadigt forekommende Forkortninger kjendelig nok det 16de Aarhundrede og ere charakteristisk forskjellige fra Skriften i den første Foliant, der er skreven i den første Trediedeel af det 17de; deels vise Marginalierne, der ere yngre end Texten, at denne maa være ældre end 1582. S. 63 [64] ved Aar 1504 taler saaledes Forfatteren i Texten om et Hagelveir, hvortil i Randen bemærkes, at Aar 86 faldt Hagel saa store som Gaaseæg; S. 65 [66] ved Aar 1505 staaer i Randen: *De rinsche gulde tho lub. gesettet vp 21 ß gelt itz Ao. 82 2 ℔ 4 ß;* S. 212 [213] ved Aar 1518, hvor Talen er om Prisen paa Hamborgerøl: *Ao. 82 geltt idt 8 dl.*, og med andet Blæk: *Ao. 83 ock 8 dl. noch Ao. 86 8 dl.* Randbemærkningerne ere altsaa tilføiede efterhaanden i Aarene 1582—1586, saa at Texten maa være ældre end det førstnævnte Aar.

Og at Afskriften maa være tagen efter Reimar Kocks egne Papirer eller første Udkast, ikke efter et reentskrevet

---

*) Dette sees tydeligt af Skrivefeil S. 40 [41], 85 [86], 194 [195], 512 [615], 564 [667].

**) Saaledes S. 55 [56], S. 63 [64], 91 [92], 106 [107], 121 [122], 148 [149], 149 [150], 196 [197]: Westfreszlandt for Worstfreszlandt (jfr. S. 212 [213] nederst); S. 155 [256], den rettede Overskrift 1582; S. 181 [282], 189 [290].

Exemplar, færdigt fra Forfatterens Haand, eller efter en Afskrift, der repræsenterer et saadant færdigt Originalexemplar, det fremlyser af flere Notitser, som Reim. Kock maa have tilføiet paa sine egne Papirer til Veiledning for sig selv eller sin Haandskriver ved den endelige Bearbeidelse, men som Afskriveren har tankeløst medoptaget i nærværende Codex. Hertil komme flere Spor af noget Ufærdigt, en Affattelse til forskjellige Tider, et første Gjennemsyn, hvor endnu en eller anden flygtig Bemærkning, som ikke kan have været bestemt til at optages i en sidste, afsluttet Redaction, er henkastet i Texten eller i Randen.

4. Saadanne Spor og Vink ere følgende:

S. 15, Aar 1500, efter Fortællingen om Kong Hanses og Hertug Frederiks Nederlag i Ditmarsken, nævner Forfatteren tre store Seire, Ditmarskerne have vundet over Holstenerne: »Den tredie er den, hvorom jeg nu har skrevet« (neml. Slaget ved Hemmingsted), *Wo de Veerde geraden Schall moth men Gade beuelen.* Her er i Randen tilføiet: *In der verden sin sie vnder des Ko: vnd Holsten hantt gekamen.* Forfatterens Text er altsaa her ældre end Ditmarskens Erobring i Sommeren 1559; men Randbemærkningen, der er skreven med samme Haand og Blæk som Texten, altsaa læst saaledes af Afskriveren i den foran ham liggende Original, er yngre end denne Begivenhed.

S. 23, ved Aar 1501, staaer i Randen tegnet tre Kroner og derunder med samme Haand som Afskriftens Text: *Hir schal Stan dat im Vorigen Parthe, Im xcix (1499) Iare steith dar ock de dre kronen bistann.* Slaaer man nu efter i den første Foliant, Krønikens anden Deel, ved Aar 1499, saa finder man naturligviis ikke de nævnte Kroner, da denne Codex af første og anden Deel hverken er Forfatterens Original eller hidrører fra samme Afskriver

som den anden Foliant, hvori denne 3die Deel af Kroniken er skreven; men man kan dog nok af *Indholdet* see hvad det er, Reim. Kock vil have flyttet over fra Aaret 1499 til Slutningen af 1501. Under 1499 fortæller han nemlig i Kronikens anden Deel om de Svenskes Opstand imod Kong Hans efter Nederlaget i Ditmarsken, og om Stokholms Beleiring, Dronning Christines Fangenskab m. m. Altsaa kan Forfatteren ikke være kommen til en endelig Bearbeidelse af sit Værk, da han skrev det Blad, som her ligger til Grund for vor Codex.

S. 53 [54], Aar 1503, omtales den pavelige Aflads-handel, hvorom Luther nu har aabnet de Tydskes Øine: »derom ville vi, om Gud under Naade og Liv, til sin Tid skrive mere (hoc scripsi anno 1536, 30. Januar)"; men ved samme Aar og paa samme Side omtales Hertug Christian af Holstens Fodsel, hvorpaa tilføies: »denne er den tredie af Navnet og nu for Tiden en regerende Konge i Danmark og Norge".

S. 85 [86] fortælles i Texten om den Overeenskomst imellem Kong Hans og de vendiske Stæder, som sluttedes i Nykjøbing Aar 1507. Her læses nu i vor Codex: *Dusse Artikel Sin Van beiden Parthen Vorsegelth vnd Vorbreueth, Hir Schall De copie des breues Welck ein Rath van lubb Vp datt Mall dem Ko: gegheuenn stan Idt heft ock de koningk den Borgemester Van Lubb inth sundrige mitt gar frundlichen Worden Vnd gebeerden tho gesecht* osv. Dette viser, at Reim. Kock har paa sit første Udkast hensat en Notits paa det Sted, hvor han ved den endelige Redaction vilde have Aktstykket indført; men i denne Codex staaer det desuagtet ikke her, men S. 87 [88]. Formodentlig har han indlagt mellem Bladene et Exemplar af Aktstykket, som Afskriveren da har indført der, hvor det laa, ikke der,

hvor Forfatterens Note sagde, at det skulde staae; og dog har han skrevet denne Note selv ind i Texten. Iøvrigt er Afskriften af Aktstykket saa paafaldende flygtig og unoiagtig, at Reim. Kock maaskee ikke engang selv vilde have den indført *saaledes* i sin endelige Redaction; men Tiden er vel bleven ham for kort til at skaffe en bedre Afskrift.

S. 153 [154] fortælles udførligt om Hertug Henrik af Meklenborgs Bryllup i Vismar 1513, navnlig om Turneringen paa Byens Torv; blandt Andet hedder det: *De heren Vann der Wyszmer hedden datt marckett Vprecken lathen ein Parth Van den fleskschrangen ock den kaeck affbreckenn lathen fiat etiam hic mentio statue De forsten hedden vele hunderth foder Sandes darup foren lathen* osv. De latinske Ord ere overstregede; de ere kjendelig nok en Notits af og for Reim. Kock selv, at han ikke ved den endelige Bearbeidelse skal glemme at omtale Støtten *ogsaa* paa dette Sted. Han har nemlig i Krønikens første Deel*) ved Aar 1430 omtalt en Steenstøtte, der dengang opreistes paa Torvet i Vismar over to uretfærdigen henrettede Mænd og ved samme Leilighed nævnt dens Borttagelse 1513.

S. 159 [160], ved Aar 1514, findes umiddelbart efter hinanden *to,* dog ikke ganske eens, Fortællinger om Hertug Henrik den Ældre af Brunsvigs Død. Forfatteren maa blandt sine Papirer have havt to Blade, hvert med sin Optegnelse om Begivenheden, hvilke begge uforvarende ere komne ind i hans første Udkast af denne Deel. Det er imidlertid vanskeligt nok at forstaae, hvorledes dette kunde skee for Reimar Kock selv, let derimod, hvis man antager, at han har ladet sine paa løse Blade eller i

*) I denne Codex 1, 452, i 5te Bog. Stedet er trykt hos Grautoff l. c. 2, 684.

enkelte Hefter opskrevne Materialier sammenstille i et første Udkast af en Haandskriver for selv derefter bequemmere at kunne bearbeide dem.

S. 206 [207]: Gustav Eriksen, som *nu* er Konge i Sverrig.

S. 212 [213]: Nu Anno 1556 har Hamborgerøl i nogle Aar kostet osv.

S. 189 [290], ved Aar 1522:

De Schweden sin ock mitt einer flathe tho lubb vp de Trauen ghekamen, vnnd ein Rath van lubb hebben, Jodoch is werdich Annthothekenn Datt de ko: Sine Schepe in der hauen hedde Vnnde ock desuluige mitt geschutte Vnnd Volcke

etliche olde grothe Schepe gekoft, vnnd in desuluigen kisten buwen — de vilde lade Kjøbenhavns Havn forsænke, men det mislykkedes. Her staaer i Randen, med Textens Haand og Blæk, altsaa afskrevet efter det foreliggende Exemplar: *Duth hört im 23 Jare;* og nogle Linier længere nede kommer saa igjen det i Texten her overstregede Stykke: *Jodoch is werdich — geschutte Vnnd Volcke.* Det kan være et Spørgsmaal, om den første urigtige Anbringelse af dette Stykke hidrører fra *Afskriveren*, der har f. Ex. vendt to Blade om, eller fra Forfatterens *Haandskriver*, der har grebet feil blandt ham leverede løse Blade, men strax mærket sin Vildfarelse, og at Afskriveren desuagtet her-som paa flere Steder har efterskrevet tankeløst samvittighedsfuldt. Men Randbemærkningen viser i ethvert Fald, at Afskriveren ikke har havt en færdig Bearbeidelse for sig.

Det Samme sees tydeligt S. 203 [304], hvor der ved Aar 1523 staaer: *Des Middewekens daran heft de Nye Ko: Gustoff der Stadt Vann lubb: Vnnd Eren Vorwanthen*

duth nafolgende Priuilegium gegheuen Vnnde vorsegelth. Vide in lib. priuil. gustaui. Her skulde altsaa det mærkelige Strængnæs-Privilegium, som Gustav Vasa maatte give Lybek og de vendiske Stæder den 17de Juni 1523 til Løn for deres Bistand i Kampen imod Christian den Anden, have været indført; men ved den første Sammenstilling af Materialierne var det tilstrækkeligt, at Reim. Kock henviste til den Samling, hvori det fandtes.

S. 215 [316], ved Aar 1525. Hertug Albrecht af Preussen havde af sit Ægteskab (med den danske Prindsesse Dorothea) en Datter, som 1555 blev gift med Hertug Hans Albrecht af Meklenborg.

S. 220 [321], Aar 1527. I Lybek »er skeet en meget gruelig og umenneskelig Historie, hvilken jeg har optegnet dengang da den skete". Altsaa har Reim. Kock allerede 1527 gjort Optegnelser.

S. 225 [325] er begyndt paa en Fortælling om Roms Indtagelse af de Keiserlige i Aaret 1527; men det Begyndte er overstreget og afbrudt saaledes: *Dusse historie sehe wittleufftich In. andern historien vnd Insonderheit Im Sleidano dar solchs tho befinden vnd vom gantzen krige twischen Keis. Carln vnd frantzosen sampt Papst vnd Venedigern.* Det seer ud, som om Reimar Kock i sine Papirer har havt en udførlig Beretning om Begivenhederne; men imedens han eller hans Haandskriver arbeidede paa det første Udkast, har han bemærket det Overflødige i at fylde Pladsen med det, der fandtes hos saa mange Andre. Han har da opgivet dette Parti, men enten glemt at overstrege Begyndelsen, eller gjort det saa let, at Afskriveren her mekanisk har efterskrevet det som det stod i Udkastet.

Aaret 1529 begynder S. 230 [331] med Fortællingen om den Pest, som almindelig kaldtes den engelske Sved.

Denne Fortælling gaaer indtil midt paa Siden 232 [333], hvor den ender med, at den Eneste i Lybek, som vidste at behandle denne Sygdom, var en fra England for Evangeliets Skyld fordreven Lærd, Dr. Antonius Barns*). Nu folger en Anekdote om en Samtale mellem denne Dr. Barns og en Raadsherre i Lybek, derpaa S. 233 [334]: *De Radeshere Wennde Sick Vmme Vnnd leeth den Doctor stan. Auerst des Andern dages Wurth em de Stadt vorbadenn. Duth Vann dem Schwete Schall im Anbeginne dusses yares stan dar du duth theken Vindest.* Denne sidste Bemærkning, der er overstreget, maa af Reim. Kock have været tilsat paa det Blad eller Hefte, han har givet sin Haandskriver, der da ganske rigtigt har sat Stykket i Begyndelsen af Aarets Historie, men dog tillige afskrevet Forfatterens kun for ham bestemte veiledende Notits; og efter ham har saa Afskriveren optaget den, da han maaskee ikke fandt den overstreget i R. Kocks eller hans Haandskrivers første Udkast.

S. 310 [411], ved Aar 1532, staaer en Bemærkning om det Tab, Staden Brügge har lidt, fordi de hanseatiske Kjøbmænd, fortørnede over et paa deres Gods lagt Beslag, vendte sig derfra til Antwerpen. Brügge har siden den Tid gjort sig megen Umage for at trække dem til sig igjen; »men indtil denne Dag er det ikke lykkedes dem. Dette har jeg skrevet Anno 1559 den 14de Juli". Foruden det mærkelige Tidsindicium bør det ikke oversees, at saaledes vilde Forfatteren vel neppe have ladet det staae i sin endelige Redaction.

---

*) S. 538 [641] kaldes han rigtigere Robertus Barns; thi at begge Steder Efternavnet skrives Barus, er kun en Afskriverfeil. Ifr. iøvrigt Seckendorf, L. III. sect. 13 § XXXIX. p. 110.

Men i tilsyneladende Modsigelse med denne Tidsangivelse staaer S. 329 [430], ligeledes ved Aar 1532, den ironiske Bemærkning i Anledning af, at Kong Frederik den Første betroede Anförselen over den til Norge imod Christian den Anden i Sommeren 1532 sendte Hær og Flaade til Biskop Knud Gyldenstjerne af Fyen: *wennte datt Ricke dennemarken is dar van Jo mede begiftigeth, datt de bischoppe dath Rath vören, beide tho water vnde tho Lande.* Thi denne Spot passede inden 1536, men ingenlunde efter dette Aar. Da nu hele det Parti om Krigen i Norge 1532 umiskjendeligt er, samtidigt med Begivenhederne der i Landet, nedskrevet af den i dem deltagende Reimar Kock selv, saa er sikkert hiin spodske Bemærkning ogsaa fra 1532 og da fra det oprindelige Materiale gaaet over i det mange Aar yngre første Udkast til selve Kröniken.

S. 455 [S. 556], ved Aar 1534, siger Forfatteren, i Anledning af de gamle Raadsherrers Udviisning af Raadet, at Mange indtil denne Dag have givet Evangeliet og dets Prædikanter (d. e. Reformationens Indførelse i Lybek) Skyld for, at Wullenwever og hans Tilhængere kom til Magten. »Men for at Du selv kan bedømme, hvad Velbehag Prædikanterne og mangen ærlig Mand har havt deri, saa læs dette Brev, som M. Hermannus Bonnus, Superintendenten, har skrevet til det Nye Raad, Wullenwever og de 64" (Udskudsborgere).

»Da dette Brev blev læst i Raadet og for de 64 og de Hundrede, ere de blevne »*doffendich*" og »*dörde*"" osv.

Imellem disse to Stykker, midt paa Siden, skulde altsaa Brevet have staaet; men det staaer ikke der. Det er afskrevet med en anden Haand end Texten, i et eget Hefte, som nu dog er indbundet imellem Siderne 455 og 464

[556—565], men pagineret i Flugt med Texten. Altsaa ogsaa her noget Ufærdigt.

S. 505 [608], ved Fortællingen om den almindelige Forsamling af Hansestæderne i Lybek i Juli og August 1535, der bevirkede Wullenwevers og hans Tilhængeres Fald, staaer, at medens Stæderne vare samlede, kom et keiserligt Executorial-Mandat, *wie hirby tho ersehende;* men Mandatet er slet ikke indført, hvilket vel maa forklares paa samme Maade som ovenfor (S. 65) Udeladelsen af Strængnæs-Privilegiet.

S. 529-530 [632-633]: »I dette Aar (1537) ere Bønderne i Ditmarsken blevne oprørske indbyrdes og have slaaet Nogle ihjel, Nogle ere vegne ud af Landet. *Summa Se hebben dutt Iar anngekromet Dar se in am 59 yare denn doet angefreten hebben*". Dette maa altsaa være skrevet *efter* Ditmarskens Erobring 1559, medens Forfatteren endnu ikke kjendte den, da han skrev Begyndelsen af denne Deel af Krøniken (see ovenfor S. 61).

S. 554 [657] Kongen af England har i Aaret 1541 ladet sin Dronning halshugge og taget en Enke tilægte. Derpaa tilføies i Texten: *Duth stucke Schal in dem Volgende yare Stann.*

S. 577 [680], ved Aar 1547, siger Forfatteren, at i Aaret 1556 har Raadet i Lybek givet en Bygning ved Ægidiuskirken (St. Illien) til Børnehuus, »som Du til sin Tid skal høre". Det har altsaa været hans Hensigt at fortsætte Krøniken udover 1549, hvor den tredie Deel nu ender. I Lybek findes ogsaa Samlinger til en saadan Fortsættelse*); og denne tredie Deel ender Fortællingen

*) Grautoff, Lüb. Chronicken 1, XXXVII og E. Deecke, Beiträge zur lübeckischen Geschichtskunde S. 28.

midt i Aaret 1549, uden at man kan see, om den skulde ophøre her eller fortsættes videre.

Til Beviis paa, at vor Afskrift er tagen efter en første Sammenstilling af Materialier, kan ogsaa det tjene, at denne tredie Deel *ikke er afdeelt i Bøger*, som de to foregaaende. Fortællingens Form er alene bestemt ved Aarrækken. Det Ufuldendte i hele Arbeidet viser sig desuden i den Tørhed og Magerhed, hvormed de sidste 13 Aar ere behandlede. Medens Aarene 1500—1536 indtage 629 Sider (S. 1—526), ere Aarene 1537—1549 affærdigede paa 54 Sider (S. 527—581). Vistnok var Lybek i disse sidste Aar langtfra saa bevæget, eller dets Historie saa rig paa Begivenheder, som i det sextende Aarhundredes første 36 Aar; men det er dog umiskjendeligt, at Krøniken her kun giver en meget løs Sammenstilling af enkelte Notitser.

5. Det er af alle disse Kjendemærker indlysende, at Krønikens tredie Deel, saaledes som den foreligger i denne kjøbenhavnske Codex, Nr. 303 b i den Nyere kgl. Samling, er afskreven efter den første Sammenstilling af Reimar Kocks til meget forskjellige Tider skrevne Materialier. Denne Sammenstilling har enten Forfatteren selv, eller en Haandskriver efter hans Anviisning, udført i Aarene 1556—1559, eller maaskee 1560. Vor Afskrift er tagen efter dette sidste Aar, men før Aar 1582. Den er saaledes et Slags Aftryk avant la lettre.

6. For den, der ikke selv har havt Leilighed til at gjennemgaae de Codices af Reimar Kocks Værk, der findes i Lybek og andensteds, er det noget misligt at forsøge paa at bestemme, til hvilken Klasse af disse Haandskrifter den her beskrevne kjøbenhavnske Codex bør henføres. Dog kan i det mindste et negativt Resultat naaes ved at

sammenholde den med de Efterretninger, *Grautoff* og *Deecke* have meddeelt i de ovenfor anførte Skrifter.

Grautoff*) inddeler de forskjellige Codices af Reimar Kock i *to Klasser.* Til den første henfører han de Afskrifter, der ere tagne efter den første Reenskrift, som Forfatteren overrakte Raadet i Lybek, og i hvilken han i Tilegnelsen endnu kalder sig Capellan eller Prædikant til St. Petri Kirke, hvad han endnu var i Aaret 1549, hvor den tredie Deel ender. Afskrifterne af *anden Klasse* synes at være gjorte efter det Udkast til Krøniken, som Kock beholdt tilbage, og i hvilket han ikke alene omstillede mange Udtryk og forandrede sin Embedstitel fra *Prædikant* til *Pastor,* men ogsaa tilføiede nogle nye Efterretninger, hvilke han da ikke sjelden undertegnede med et R. K. og det Datum, da han nedskrev dem. I alle Afskrifter er Værket deelt i tre Dele: 1) fra Lybeks Oprindelse indtil Aar 1438; 2) derfra til 1499; og 3) Aarene 1500—1549.

Denne Klassification antager ogsaa *Deecke***), der tillige meddeler, at Reimar Kocks *Autographum* af Krønikens *anden Deel* er fundet i Lybek, medens *Grautoff* kun har kjendt *Afskrifter.* Ingen af disse Forfattere beskriver de forskjellige Codices nærmere, og om den *tredie Deel* meddele de aldeles Intet. Man kan altsaa kun komme til en Mening om den kjøbenhavnske Codex ved at sammenholde den med de Indicier, der findes spredte i Grautoffs og Deeckes Arbeider.

Reimar Kocks Tilegnelse til Raadet staaer foran Krønikens *første* Deel og vedkommer *alene denne;* thi Forfatteren siger deri udtrykkeligt, at han har skrevet Lybeks

*) Lüb Chronicken 1. XXXVII.

**) Beiträge zur Lüb. Geschichtskunde S. 27 ff

Historie *beth int Jahr 1439*, og han mente da endnu at kunne udføre hele Resten i een Deel til, saa ubestemt laa endnu alt det efter 1438 Følgende da for hans Blik. Sammenligner man nu den Tilegnelse til Raadet, der staaer foran Krønikens første Deel i vor Codex, da har den betydelige Afvigelser fra den, der er trykt hos Grautoff (1, 455) efter en Afskrift af *første* Recensionsklasse*), navnlig den forandrede Underskrift, der efter hans Mening skal charakterisere Recensionerne af *anden* Klasse.

Grautoffs *Uddrag* af Reimar Kock ere trykte efter en Afskrift af *anden Klasse***). Blandt disse Uddrag staaer (1, 472, Lin. 4—15) et Stykke om Catharinaklosterets Bygning i Lybek Aar 1351; men i vor Codex (1, 194) findes kun de fire første Linier af dette Stykke med en ubetydelig Ordforandring.

Grautoff giver (1, 491 ff.) et Uddrag af Reim. Kock ved Aar 1385 om den lybske Stadkrønike, som to Raadsherrer, Thomas Murkerke og Herman Lange, lode skrive i det nævnte Aar. Efter den der tilføiede Anmærkning, sammenholdt med Rettelserne bag dette Bind af Grautoffs Værk, mangler dette Stykke i Afskrifterne af *første* Klasse; og det mangler ligeledes i vor Codex.

I Brudstykkerne af Reim. Kock (Grautoff II, 648) have Haandskrifterne af *anden* Klasse en Fortegnelse over dem, der i de borgerlige Uroligheder 1408 valgtes til Medlemmer af de forskjellige Borgerudskud; men denne Fortegnelse mangler i den kjøbenhavnske Codex 1, 340.

Aar 1408, Helligkorsaften den 2den Mai, lod Folkeforsamlingen i Lybek de Raadsherrer kalde for sig, der

*) See ovenfor S. 56 ff.

**) Grautoff, Lüb. Chron. 1, XXXVIII.

endnu ikke havde forladt Staden. Efter Grautoffs Text og Anmærkninger (2, 656) ere Navnene paa disse Raadsherrer anførte saaledes i Haandskrifterne af *anden* Klasse: Albrecht thor Brugge, Gerdt Hoyeman, Marquart Bomhorst, Herman Westfal, Nicolaus Cropelin, Johan Schotte, Cordt Brekewoldt; men i Haandskrifterne af *første* Klasse mangle Westfal og Cröpelin, hvorimod tre Andre nævnes: Arend Sparenberch, Johan Bruskow, Heinrich Lipperade. I den kjøbenhavnske Codex 1, 348, Lin. 10—7 f. n. anføres disse Raadsherrers Navne saaledes: Albrecht thor Brugge, Gert Hoieman, *Arent Sparenberch*, Marquart Bomhorst, Cort Brekewolt, Johan Schotte, *Johan Bruskow, Heinrich Lipperade**).

Grautoff (2, 662) anfører Navnene paa de Raadsherrer, som 1408 forlode Staden; og han tilføier i en Anmærkning S. 663, at i de fleste Afskrifter efter *første* Recension mangler hele dette Stykke. Men i vor Codex (1, 354, Lin. 10 fr. n. — S. 355, Lin. 5) findes Stykket netop som det staaer hos Grautoff efter et Haandskrift af *anden* Klasse.

Det Stykke, Grautoff anf. St. 2, 665 efter en Afskrift af *anden* Klasse anfører om Biskop Johan Scheles Valg i Aaret 1419, mangler ifølge Anmærkningen i de fleste Afskrifter af *første* Klasse; men det findes saaledes som i Grautoffs Text i vor Codex 1, 383 Lin. 11—7 fr. n.

Alle disse Indicier ere tagne udaf Krønikens *første Deel*, hvor desuden intet Tidsmærke findes, der viser udover Aar 1544 (kbh. Codex 1, 245), altsaa intet, der viser udover det Aar (1549), da denne første Deel efter Grautoff (1, XXXVI) skal være fuldendt og overrakt Lybeks Raad.

---

*) eller Apperade; thi Navnet er her utydeligt.

Endelig bør det ikke oversees, at R. Kocks Kildefortegnelse, som Grautoff anfører (1, 458), som alt bemærket mangler i den kjøbenhavnske Codex.

Gaaer man altsaa ud fra Grautoffs Inddeling af de forskjellige Haandskrifter, *modsige* de her anførte Steder og Kjendetegn hverandre, saa at i det mindste saa meget er indlysende, at den kjøbenhavnske Codex af Krønikens første Deel ikke hører til nogen af Grautoffs Recensionsklasser.

I Krønikens *anden* Deel have slet ingen Indicier været at finde, der bestemt henvise til nogen af de Grautoffske Klasser. Materialet er først sammenstillet *efter* Aar 1549 og synes at maatte have været under Arbeide imellem Aarene 1551*) og 1559, hvis ellers de Ord, som forekomme leilighedsviis ved Aar 1494 (Krøn. 2, 325), at Gud har siden 30 Aar benaadet Staden med Evangeliet, skulle forstaaes strengt og »Evangeliet" regnes fra Reformationens Seier i Lybek i Aarene 1529—1530. Men da Reimar Kock selv, som senere skal vises, i Lybek allerede 1524 var stærkt paavirket af Evangeliet, bliver det dog tvivlsomt, hvorvidt dette Tidsmærke viser længere ud end til 1554-1555. I ethvert Fald kan Krønikens anden Deel i den kjøbenhavnske Codex ikke være tagen efter en Original, der er overrakt Raadet 1549 samtidigt med den *første Deel*. Det bliver overhovedet et Spørgsmaal, om Reimar Kock nogensinde har foretaget en endelig Bearbeidelse af denne *anden* Deel af Krøniken og overrakt Raadet den saaledes som

*) Kbhvnske Codex (N. Kgl. Samling 303 *a*), Krønikens 2den Deel S. 234, ved Aar 1473, hedder det: — *bett in diszen hudigen dach do ick dit schreff Was den 4te Martij A° 1551*

den *første* Deel. *Deecke* anfører*) følgende Citat af Reimar Kocks *Autographum* ved Aar 1454, altsaa af Krønikens *anden* Deel: — *dat eynes Borgemesters Szone van Lubeck welck ock dar na eyn Borgemester tho Lubeck is ghestoruen mith namen Her Hinrick Castorp mit Siner egener Hanth vervolgeth vnde continuereth [nicht was he van anderen ghehoreth vnde gheleszen, den dat he Suluest ghehoreth vnde gheszen, wenthe he vp dat mal alsze eyn gheszelle bynnen Danske gheweszen, vnde alle wegen Szo de Heren van Lubeck tho dage vnde handelinghe sick ghebrucken lethen yn egener personen mith den heren ghereyseth vnde alszo eyn ervaren in dem lande de heren beleyszaget vnde sick tho allem handel vnde rade ghebrucken lathen] Dewile denne des Suluigen heren egene scrifft vaste olth vnde yn affganghe, dath velichte auer yaren de Suluige nemant konde leszen, Szo wil ick deme ghoden heren vnde sinem Broder Engelbrecht Castorp vnde sinen eruen thoen eren, vnszen nakamelinghen de historie (vp dath lengeste) alsze de ghode here sze bescreuen hefft yn den dach gheuen.* Det af Deecke Indklamrede og her Understregede er i Kocks Autographum atter overstreget; og naar man dertil føier, at det, der i Slutningen af Krønikens anden Deel, sidst i den kjøbenhavnske Codex's første Foliant, staaer ved Aar 1499 om de Svenskes Opstand imod Kong Hans, skulde overføres til Begyndelsen af Krønikens *tredie* Deel efter Fortællingen om Ditmarskernes Seier ved Hemmingsted**), saa paatrænger der sig stærke Tvivl om, at Krønikens anden Deel nogensinde har været

*) Beiträge zur lübeckischen Geschichtskunde S. 20.

**) See ovenfor S. 61.

til i en reen Text. Det faaer da være dens Sag, der kan sammenligne et tilstrækkeligt Antal af Codices, at afgjøre, om Grautoffs Inddeling i to Recensionsklasser holder bedre Stik ved den anden end ved den første Deel.

Derimod kan det med Vished siges, at Krønikens *tredie* Deel, den kjøbenhavnske Afskrifts anden Foliant, ifølge de ovenfor sammenstillede Tegn og Mærker ikke kan henføres til nogen af de Grautoffske Klasser, men gjengiver en Original, som ligger *foran* hans første Recensionsklasse og er udført efter et allerførste Udkast, en første Sammenstilling af Materialierne.

Anden Afdeling.

Om den tredie Deel af Krønikens Værd som historisk Kildeskrift.

1. Denne Krønikes Forfatter Reimar Kock er født i Vismar imellem Aarene 1496 og 1500; thi han siger selv S. 541 [644] i den tredie Deel, der, som viist, er udført 1556—1560, at han nu er ikke langt fra sit 60de Aar. Han var af plebejisk Herkomst; Faderen var en Paternostermager Henrik Kock. I sin Fødeby Vismar har han opholdt sig i sin Barndom og første Ungdom; han var der 1511, da han som Øienvidne beretter (S. 130 [131]) om den Forvirring, som opkom i Staden ved den danske Flaades Angreb; og 1513, da han var tilstede ved Hertug Henrik af Meklenborgs Bilager (S. 150 [151]). Han gik der i Skole; man seer det deraf, at hans præceptores (S. 54 [55]) for 40 Aar siden have fortalt ham, at den latinske Tale ved den meklenborgske Hertug Magnus's Be-

gravelse i Aaret 1503, som Albert Crantz har optaget i den sidste Bog af Wandalia uden at navngive Taleren, blev holdt af Dr. Crantz selv. I Aaret 1516 maa R. Kock have opholdt sig i Rostok; thi da var han med at hente Afladskram ind i denne Stad (S. 167 [168]).

Hans Fader døde 1518; da tog Farbroderen, Reimar Kock, en Borger i Lybek, ham til sig. I Lybek skal han 1524 være indtraadt i Catharinaklosteret*), hvilket, om det er rigtigt, kan have havt Indflydelse paa hans Kjærlighed til Lybeks Historie, da det just var fra dette Kloster den ældste endnu tilværende Stadkrønike var fremgaaet. Men forholder det sig virkelig saa, at han 1524 indtraadte i Kloster, kan han dog neppe være bleven gammel i Fransiskanerkutten; thi i dette samme Aar var han allerede saa stærkt paavirket af Luthers Skrifter, at han i det mindste stod paa Tvivlens og Kritikens Standpunkt imod den sædvanlige Catholicisme. Han fortæller nemlig i Krønikens *anden* Deel S. 317, ved Aar 1491, i Anledning af den bekjendte Historie om de blødende Hostier i Sternberg: »Jeg har selv Ao. 1524, St. Bartholomæi Dag, op»taget Monstrantsen paa Alteret og beseet dem med Flid, »fordi jeg af Dr. Martini Lutheri Lære og Skrifter havde »faaet en Mistro *(Miszdunken)* dertil.«

Hvordan hans Stilling var i de nærmest paafølgende Aar, see vi os ikke istand til at oplyse; men udentvivl var han blandt Evangeliets første Bekjendere i Lybek, og traadte strax efter Reformationens Seier i denne Stad ind i en geistlig Stilling. Reim. Kock var med de to Skibe, Lybek i Februar 1532 sendte til Kjøbenhavn for at slutte sig til fire andre Skibe, som Staden allerede sidst i det fore-

*) Grautoff anf. S. 1, XXXVI.

gaaende Aar havde sendt det danske Rigsraad til Bistand imod Kong Christian den Anden, der i November 1531 var landet i Norge; og at han har været med som *Præst* — formodentlig hos de to ledende Raadsherrer Claus Bardewick og Gert Odingkberg — synes ikke at kunne betvivles. Han omtaler (S. 341 ff. [442 ff.]) sin »*Sermon*« paa Aggershuus Slot en Søndag i Juni 1532*). Paa hele Expeditionen i 1532, baade paa det mindre Søtog i Marts og April til det belejrede Aggershuses Undsætning og det store dansk-hanseatiske Tog i Mai—Juli, var Reimar Kock med og giver gode Efterretninger om hvad han selv der oplevede (S. 314—393 [415—494]). Rimeligviis i samme Egenskab af Capellan hos de ledende Raadsherrer var han ogsaa ombord paa den Flaade, der i Sommeren 1533 gik ud fra Lybek for at jage efter Hollænderne, laa ved Dragør, medens den frugtesløse danske Herredag holdtes i Kjøbenhavn i Juni og Juli, var senere med Marcus Meyer, da denne som Anfører for Krigsfolket paa Flaaden gik ud i Nordsøen til Kanalen. Reimar Kock beretter som Øienvidne om Opløbet i Kjøbenhavn i Anledning af Hans Tausens Proces for Rigsraadet; og han var selv i Land i England med Marcus Meyer, da denne blev fængslet der i August 1533 (S. 393—400 [494—501]; 408—425 [509—526]). Senere blev han *Prædikant* ved Petri Kirke i Lybek, formodentlig i Aaret 1545, da i dette Aar hans Formand i Embedet, Valentin Curtius eller Korte, valgtes

*) K. Christian tilskrev den øverste Befalingsmand Biskop Knud Gyldenstjerne et meget ydmygt Brev: *Dussen breff hebbe Ick geseen, vnd na dem idt Dennsk was, heft my bischop knuth Vann Fune den Suluigen van worde tho wordenn innterpreteret, tho Agerszhusenn vp dem Schlate in dem nien karnappe (welck Christian Suluest heft buwen Lathen) Vp einen Sonndach na minem Sermone vor ethende.*

til Hovedpræst ved samme Kirke. Det er i denne Stilling han 1549 underskrev Tilegnelsen foran Kronikens *første* Deel. Efter Curtius's Forfremmelse til Superintendent 1553 valgtes Kock til Petri Kirkes Hovedpræst, i hvilket Embede han forblev indtil sin Død den 16de Juni 1569*). Han opnaaede altsaa en Alder af lidt meer eller mindre end 70 Aar.

2. Reimar Kock levede saaledes samtidigt med de Begivenheder, han fortæller i Kronikens tredie Deel, og han opholdt sig siden 1518 som Yngling, Mand og Olding i Lybek, ubestrideligt det Sted, hvorfra Nordens og Nordtydsklands Bevægelser bedst lode sig overskue. Han har selv deltaget i adskillige vigtige Begivenheder, og han maa jo vistnok have fundet mangen Leilighed til at indhente Efterretninger fra andre Deltagere. Men han stod ikke i nogen Stilling, der gav ham Indblik i Begivenhedernes indre Sammenhæng; Intet viser, at han har været indviet i den, eller at han overhovedet har vidst Andet, end hvad enhver opmærksom Iagttager maatte kunne faae at vide.

Hvad Reimar Kocks Opfatningsevne og Tænkemaade angaaer, da viser han sig som en redelig Mand, der vel ikke hæver sig over sin Tids Tro og Yndlingsmeninger, men som dog i det Hele er en forstandig Iagttager og Samler af det, der foregik omkring ham. Men som Historieskriver er han ingenlunde upartisk. Han seer altfor ofte gjennem Partiaandens Briller. Derfor dømmer han haardt og ubilligt om Alt hvad der er det evangeliske Lybek imod, om Holstenerne, mod hvem han tillige som

*) Jac. v. Melle, Gründliche Nachricht von der Stadt Lübeck. Lübeck 1787, S. 215 ff.

en født Meklenborger nærer noget naboeligt Nag, om de Danske, om Kong Gustav Vasa, om Alt hvad der er catholsk — Domme, der ingenlunde fremgaae af nogen dyb Indsigt eller klar Opfatning, men kjendelig af det ordinære, da som nu blandt Hoveder og Hjerter af anden Rang almindelige Partinag, der troer alt Ondt om dem paa den anden Side. Han er saaledes meget fortørnet paa Kong Hans, fordi denne, efter Datidens Forestillinger om neutrale Søfarendes Stilling til krigførende Magter, forlangte, og søgte at gjennemføre det, at Lybek skulde afholde sig fra al Handel med hans Rebeller i Sverrig; men saasnart den selvsamme Fordring kommer frem fra hanseatisk Side, har den ganske hans Bifald. Han finder det (S. 123 [124]) aldeles i Orden, at Lybeks Raad 1510 fordrede af Hollænderne, at de skulde afholde sig fra Kong Hanses Strømme og ikke gjøre ham, der nu var Lybeks Fjende, Hjælp eller Tilførsel, d. e. drive Handel paa Danmark og Norge, da Staden i modsat Fald vilde behandle dem som Fjender. Han finder det ligeledes meget priseligt, at Lybekkerne satte denne Trusel iværk ved at optage alle de hollandske Handelsskibe, de kunde overkomme i Østersøen, uden Hensyn til om de kom fra eller seilede til Danmark eller ikke. Han kan ikke høit nok prise en beslægtet Heltedaad af Danzigeren Povel Benecke imod et florentinsk Skib i Aaret 1473 (Grautoff 2, 701). Men Kong Hanses Admiraler og Sømænd, Jens Holgersen Ulfstand og Søren Norby, ere ham Tyranner, Sørøvere, Niddinger, naar de bringe den selvsamme paa lybsk Side saa hæderlige og priselige Søret, at søge fjendtligt Gods i ethvertsomhelst Skib og behandle ethvert neutralt Skib, der fører fjendligt Gods endog fra Fredland til Fredland, som Fjende, til Udførelse imod Lybek og dets Venner.

Reimar Kock er imidlertid ikke saa forblindet, at han, naar Lybek og den evangeliske Sag ikke umiddelbart berøres, skulde optage som Sandhed alt det Onde, Andre sige om hans og deres Modstandere. Saaledes erkjender han meget vel, at Johannes Magnus's glødende Had til alt Dansk betager hans Beretning om, at den danske Dronning Christine skulde have forgivet den ældre Steen Sture, al Troværdighed (S. 53 [54], ved Aar 1503). Og hvor afgjort han end har stillet sig paa det evangeliske Lybeks Side, billiger han dog ingenlunde Alt, hvad Wullenwever og de andre Bevægelsesmænd i Lybek foretoge sig, uagtet det var dem, der gjennemførte Evangeliets Sag imod det gamle Raad; ligesom han ogsaa flere Gange roser disse Mænds Hovedmodstander, Borgermester Niels Brømse, endskjøndt han oprigtigt beklager, at denne blev en Stokcatholik til sin Død. Reimar Kock er partisk, men ikke blind af Lidenskab.

Reimar Kock var en studeret Mand; han røber Ærlighed, Gemytlighed, i den største Deel af Værket ogsaa en vis Aandsfriskhed, og har adskillige ikke uheldige satiriske Træk; men hans Stiil er dog i det Hele simpel og synker i denne tredie Deel undertiden ned til Plumphed. Hans Værk staaer i Aand og Tone ikke høit over Bergefareren *Hans Rekemanns*. Vistnok har det været hans Hensigt at give en troværdig Historie; men han har hverken havt kritisk Sands nok til overalt at skjelne imellem Falsk og Halvsandt og Sandt, eller Aandsfrihed nok til at betragte og fremstille det foreliggende Stof med et af Lyst og Ulyst uomtaaget Blik.

3. *Kilderne til denne tredie Deel* af Reimar Kocks Værk ere ældre Forfatteres Skrifter, Samtidiges Opteg-

nelser og mundtlige Beretninger, nogle Aktstykker, samt det af Forfatteren selv Oplevede og Optegnede.

Hvad *ældre Forfatteres Skrifter* angaaer, dele de sig atter i to Klasser: de trykte og de haandskrevne. Til den første Klasse hører *Albert Crantz's* forskjellige Værker, der benyttes gjennem hele Krøniken, *Sleidanus, Herman Bonnus's* lybske Krønike, *Johannes Magnus Gothus, Paul Ebers Calendarium, Kong Frederik den Førstes Stridsskrift* imod Christian den Anden, *Kong Gustavs og det svenske Rigsraads Klageskrift* over Christian den Andens Tyranni, Kong *Christian den Tredies Stridsskrift* af 1535 imod Lybek.

Blandt den anden Klasse af ældre Skrifter, de utrykte, fremtræde især *Johan Godendorps* og *Johan Meyers* Arbeider som meget vigtige. *Johan Godendorp* citeres indtil Aar 1509 medr.; han kaldes S. 48 [49] *tho lubb ein Vicarius ym Dhome welck Jnn synenn Dagen de Chroneke gewachtet*, hvilket stemmer overeens med en Randnote, *Deecke**) har fundet i mange Exemplarer af Reimar Kock, og som efter hans Formodning hidrører fra denne selv; thi deri hedder det: »Hæc in Dr. Crantzio si non inveneris »scias Dn. Johannem Godendorp, Sacerdotem et collectorem »sui temporis Cronicarum hæc, scripsisse«. Men dersom *Deeckes* Codices havde været ganske lige med den her beskrevne kjøbenhavnske, vilde det været sært, at han umiddelbart derefter tilføier: *Godendorp soll am Dome Vicarius gewesen sein*, da Reimar Kock i det anførte Sted i vor Codex jo siger det saaledes, at der ikke kan tales ubestemt, med et *soll*, derom.**) Mærkeligt er iøvrigt

*) Beiträge, S. 21.

**) I Molleri Cimbria literata 1, 212 findes Johan Godendorp ogsaa anført som ædis Cathedralis Lubecensis vicarius, men tillige som

Reim. Kocks Udtryk, at Joh. Godendorp i sin Tid *wachtede de Croneke;* thi dette vilde være et paafaldende Udtryk om et frit Foretagende, men tyder paa, at Joh. Godendorp er af Raadet antaget til at fortsætte den gamle Stadkrønike; og er dette saa, da har hans Arbeide været saa meget mere authentisk, som han formodentlig er af Raadet forsynet med det fornødne Materiale. Foruden det anførte Sted paaberaabes Johan Godendorp ogsaa S. 5, 6, 53 [54], 76 [77], 102 [103]; og efter al Sandsynlighed er det Stadkrøniken, altsaa hans Arbeide, om ellers min Gisning er rigtig, der citeres flere Gange under den almindelige Benævnelse »de annales« (f. Ex. S. 51 [52]), »de Croneke« (f. Ex. S. 75 [76]).

Johan Meyers Optegnelser forekomme som Kilde fra 1497 (Krøn. 2den Deel S. 345) indtil Slutning af Krigen imellem Kong Hans og Lybek Aar 1512. Reimar Kock siger i Anledning af denne Krig (S. 148 [149]), ved Aar 1511: *Wes ick vann dusser Veyde geschreuen, heft ein erlick vnd loffwerdich man, H. Johan Meyer ein Rades herr tho lubb, in schriften nagelathen.* Der hvor Johan Meyer først nævnes, nemlig i Krønikens *anden* Deel S. 345 ved Fortællingen om en heftig Storm, som rasede 1497 den 14de September og de følgende Dage, var han Borger og en af Høvedsmændene paa den lybske Flaade. Den 5te August 1501 blev han valgt til Raadsherre i Lybek (Krøn. tredie Deel S. 21) og døde den 11te Juni 1518.*)

---

scriptor ætatis mihi nondum exploratæ. Möller har altsaa ikke kjendt den tredie Deel af Reimar Kocks Krønike; han anfører som sin Hjemmel *G. v. Hövelens* de Luneburgesche Vortreflichkeit, hvilket *Deecke* ligeledes angiver som Kilde til sin Kundskab om Johan Godendorp.

*) J. v. Melle, Gründl. Nachricht S. 64.

Hans Optegnelser citeres af Kock, foruden de anførte Steder; S. 78 og 121 [79 og 122]; desuden nævnes han som Deltager i et Møde 1517 i Ploen imellem Lybekkerne og Hertug Frederik af Holsten S. 185 [186]. Hans skriftlige Optegnelser have saaledes omfattet omtrent 20 Aar; men han har maaskee kun antegnet det, hvori han selv har deltaget.

Som Hjemmel for hvad Reimar Kock ved Aar 1518, S. 204 [205] fortæller om Underhandlinger imellem Christian den Anden og den yngre Steen Sture, anfører han Antegnelser af en Prædikemunk *Luderus Schnake.* Hvor han beretter om Stokholms Overgivelse til Gustav Eriksen og Lybekkerne i Aaret 1523 (203 [304]), siger han: *de Ienne de duth geschreuen, heft dusse Worde Darby gesetteth: Dusse* (neml. Gustav Eriksen Vasa) *Was thom ersten ein Engel, auerst darna is ein Duvel vth geworden.* Har den Hjemmelsmand, Reim. Kock her citerer, været en Lybekker eller en Mand fra en af de andre vendiske Søstæder, tør det antages, at denne Bemærkning er yngre end 1533, da Uenigheden imellem Kong Gustav og Lybek først udbrød.

Maaskee burde de sidstnævnte Skrifter eller Optegnelser snarere have været regnede til den anden Klasse af Reimar Kocks Kilder: *Samtidiges Optegnelser og mundtlige Beretninger.* Af Samtidiges Optegnelser om Begivenheder, hvori de selv havde deltaget, vare der sikkert mange i Lybek ogsaa i det saa stærkt bevægede Tidsrum, som Krønikens tredie Deel omfatter. I Hans Regkemanns Krønike meddeles to høist tiltrækkende og belærende Stykker af den Art, nemlig *Gert Korffmackers* Beretning om Lybekkeren Carsten Todes og Vismæreren Claus Wents seirrige Kamp under Norge med Sørøveren Martin Pechlin 1526 og om den hanseatiske Flaades Togt til Kjøbenhavns

Undsætning i Efteraaret 1535. Det kan ikke feile, at Reimar Kock jo ogsaa maa have havt nogle slige Optegnelser for sig, og det er særd nok, at han synes ikke at have kjendt de to nævnte Stykker af Gert Korffmacker. Til denne Klasse af hans Kilder maa udentvivl henføres Beretningen om de fire lybske Krigsskibes Ankomst til Kjøbenhavn i November 1531 og de to Anføreres foreløbige Underhandlinger med de i Kjøbenhavn tilstedeværende danske Rigsraader S. 283 [384], men især fra S. 287 [388] til S. 300 [401]. Reimar Kock var ikke selv med *disse* fire første Skibe; men hele Fortællingen bærer Præget af at grunde sig paa en samtidigt ført *Dagbog*. Foruden det, begge Anførerne, Jochim Sandow og Hans Rulle, oplevede og foretoge sig i Kjøbenhavn, følger denne Dagbog den Sidstnævnte paa en hurtig Reise fra Kjøbenhavn til Lybek og tilbage til Kjøbenhavn i Slutningen af 1531, men har Intet om, hvad Jochim Sandow imidlertid foretog sig: maaskee tør deraf sluttes, at Reimar Kock her har havt Optegnelser af *Hans Rulle* for sig.

At han ogsaa har indhentet samtidige i Begivenhederne Deltagendes *mundtlige Beretninger*, behøver ikke at paavises, da det forstaaer sig af sig selv. Til Overflod siger han det udtrykkelig paa flere Steder, af hvilke det maa være nok her at anføre to, der faae Indflydelse paa Dommen over Kronikens Paalidelighed. S. 178—179 [279—280] har han en lille kritisk Undersøgelse om det Aar, i hvilket det stokholmske Blodbad forefaldt, hvorved han uheldigviis kommer til det Resultat, at Herman Bonnus urigtigen har ansat det til 1520, da Reimar Kock derimod mener at maatte sætte det til 1521, efterat han med stor Flid har indsamlet mundtlige Beretninger hos Borgere og Stokholmsfarere, og sammenholdt deres indbyrdes modsigende

Tidsangivelser med de Svenskes Klageskrift og Gustav Vasas Breve til det lybske Raad saavel som til enkelte Borgere i Lybek.

Ved Aar 1528, S. 225—228 [326—329] omtales den bekjendte Otto v. Pack eller, som han her kaldes, Otto Poegk, hans Flugt fra Hessen, hans Ophold i Lybek, hans Henrettelse i Nederlandene. Reimar Kock paaberaaber sig her som Hjemmel for Beretningen om hans Dødsmaade mundtlig Meddelelse af *Warner Bellingeshusen*, der med egne Øine har seet O. v. Pack (Poegk) blive henrettet med Sværd og derefter steilet, — og dog har sagt R. Kock, at det skete 1534, endskjøndt det af Sleidanus, Seckendorff, Keiser Carl den Femtes Brev og Dr. Packs eller Poegks nu noksom bekjendte Virksomhed i Lybek og England 1534 og 1535 er vist, at han ikke er bleven henrettet før 1536*).

Den *tredie* Art af Kilder ere *samtidige Breve og Aktstykker*. De paaberaabes eller afskrives paa flere Steder i denne Deel af det Kockske Værk. Saaledes har han S. 87 [88] en — yderst ucorrect — Afskrift af det lybske Raads Reversalbrev til Kong Hans ved Overeenskomsten i Nykjøbing 1507. Han giver S. 178 [279] Indholdet af Gustav Vasas Brev til Raadet i Lybek af St. Jørgensdag 1522, og har seet flere Breve fra samme Herre til Cort Koningk og Herman Israel, Borgere i Lybek, ligeledes fra 1522. Ved Aar 1533 (S. 419 [520]) indfører han to mærkelige Breve fra de holstenske Stormænd Wolfgang Uttenhof og Johan Rantzau til danske Rigsraader, hvilke Breve kom i Lybekkernes Hænder 1534, da nogle Adeliges

*) Ifr. Lanz, Correspondenz des K. Karl des V., Nr. 603; Aktstykker til Grevefeiden paa flere Steder. Min Grevens Feide 1, S. 317 ff., 2, 147, 149, 151.

Gaarde i Kjøbenhavn plyndredes af Borgerne. S. 346—351 [447—452] fortælles om et Møde paa Aggershuus den 28de Juni 1532, hvor de hanseatiske Skibsførere og Høvedsmænd vare tilkaldte for at afgjøre, hvorvidt ogsaa den hanseatiske Hjælpemagts Anførere burde underskrive Traktaten med og Leidet for Kong Christian den Anden. Denne Fortælling gjengiver kjendelig en i Mødet holdt Protokol, hvilket baade Indholdet selv og Underskriften viser: Acta sunt hæc feria sexta ante Petri et Pauli in castro Agershusen. Ved samme Aar ere indførte Oversættelser eller Afskrifter af Kong Frederik den Førstes Fuldmagt for de danske Anførere paa det norske Tog S. 365 [466], af Traktaten imellem Anførerne og Kong Christian den Anden, dat. Oslo, den 1ste Juli 1532 (S. 368 [469]), og af Leidebrevet for samme Konge af samme Dag og Sted (S. 387 [488]). Ved Aar 1533, S. 413 ff. [514] findes en Oversættelse af det danske Rigsraads indbyrdes Overeenskomst om ingen Konge at vælge nu, dat. Kjøbenhavn Søndag efter Knud Konges Dag 1533; ved 1534, S. 429 [530] en Oversættelse af den paa Varberg Slot af Marcus Meyer fundne Forbundstraktat af 2den Februar 1534 imellem Kong Gustav og det danske Rigsraad; og S. 456 [557] den ovenfor omtalte Afskrift af Herman Bonnus's Brev til Raadet og Udskudsborgerne i Lybek.

Hvad endelig *Reim. Kocks eget personlige Bidrag til sin Tids Historie* angaaer, da har han vistnok anført Meget umiddelbart efter Hukommelsen, hvilket han pleier at angive ved en Forsikkring om, at han har selv seet dette eller hiint; saaledes det ovenfor Berørte om Begivenheder i Vismar 1511 og 1513*); S. 230 [331], ved Aar 1528,

*) See S. 75.

den lybske Borgemester Thomas v. Wickedes Begravelse; S. 252 [353] Opløbet i Lybek den 29de Juni 1530; S. 362 og 364 [463, 465] ved Aar 1532, da han selv har undersøgt Antallet af Christian den Andens Krigsfolk, som efter Overeenskomsten af 1ste Juli droge tilbage fra Norge, og da han var Vidne til den almindelige Sorg blandt Borgerne i Helsingør over den Skjæbne, der ventede Christian den Anden i Kjøbenhavn. Men det er umiskjendeligt, at nogle Partier af denne Krønikes tredie Deel bør opfattes som grundede paa en *Dagbog*, Reim. Kock har holdt i Flugt med Begivenheder, hvori han selv har deltaget. Saaledes er det sikkert en Dagbog, der ligger til Grund for Alt hvad han S. 314—393 [415—494] fortæller om de to lybske Raadsherrers Ankomst til Kjøbenhavn i Fasten 1532*), det første mindre Tog til Norge i Marts-April, og det store Tog i Mai-Juli. Især er Beretningen om det første Tog, hvor Intet forefaldt uden hvad Enhver, som var ombord paa den dansk-lybske Flaadeafdeling, maatte kunne vide, udførlig og sammenhængende næsten fra Dag til Dag; og dens Samtidighed bestyrkes ved enkelte Smaatræk, f. Ex. det S. 318 [419], at det ved Aggershuus var Fuldmaane den 20de Marts 1532, hvilket er ganske rigtigt, men maa være hidsat efter *umiddelbar Iagttagelse*, da en senere Efterregning i en af de da brugelige Gyldentalskalendere vilde have givet Fuldmaanen 5 Dage sildigere**). Rimelig-

*) Ifr. ovenfor S. 76—77.

**) Efter Lunationstabellerne i Pilgrams Calendarium chronologicum blev det Fuldmaane for Wiens Meridian omtr. Kl. 6 Efterm. den 20de Marts 1532. Men da dette Aar har Gyldental XIII, der staaer ved d. 11te Marts, saa maatte man dengang, da der endnu ikke var Tale om den Gregorianske Kalenderforbedring, have efter Kalenderen antaget, at det først blev Fuldmaane den 24de Marts.

viis ere ogsaa andre Partier grundede paa samtidige Optegnelser af Reimar Koek selv; og overhovedet maa navnlig den sidste Deel af Værket bibringe Læseren den Tanke, at Forfatteren har i en Række af Aar noteret sig hvad Mærkeligt der foregik indenfor hans Synskreds, saa magert det ogsaa falder i de sidste Aar.

4. Hvorledes har Reimar Kock nu *benyttet* disse tildeels meget gode Kilder? Svaret maa blive: i det Hele vistnok ret forstandigt, men dog aldeles ikke med tilfredsstillende Kritik. Han har hverken givet en Oversigt med skarp og sikker Fremhævelse af Hovedtrækkene, eller en udførlig Fortælling om alt Vigtigt i dets indre Sammenhæng; men han har meddelt i Aarbogsform hvad han havde ved Haanden, og hvad han, uden at have Archiver og de ledende Mænds Meddelelser til sin Raadighed, kunde fra et underordnet Standpunkt samle som en Iagttager af det, der foregik for Alles Øine. Man mærker ikke, at han har følt den Undersøgelsens Braad, der ikke tillader den sande Forsker at hvile, førend han med Tankens Magt har overvældet Stoffet og seet dets indre Bygning, saa at intet Hovedparti kan udelades, uden at han føler sig selv utilfredsstillet. Reimar Kock har saaledes ingen Kundskab til eller Anelse om Betydningen af den Brevvexling, som vi af Hvitfelds Udtog vide, blev ført i Norge i Juni 1532 imellem de danske Commissærer og Kong Christian den Anden. Skjøndt selv tilstedeværende i den dansk-hanseatiske Hær og vel bekjendt med hvad der foregik offentligt, veed han om selve Underhandlingerne kun hvad Enkelte af Lybekkerne, og det endda neppe nogen af Lederne, have meddelt ham. Ikke mindre paafaldende er hans Ukyndighed om de vigtige Underhandlinger, der paa samme Tid førtes i Kjøbenhavn imellem Kong Frederik med Rigs-

raadet, Lybek og Nederlænderne. Han har vel en ringe og uklar Kundskab om, at et Udkast blev gjort til et Forbund imod Hollænderne imellem Kongen og Lybek, men ikke ratificeret(S. 401 [502]); men han har aabenbart ikke seet dette Udkast eller veed Besked med Forhandlingerne selv; han sammenblander hvad der foreløbig vedtoges i Mai 1532 med hvad der skete eller skulde skee i Juni og Juli s. A. Endnu mindre veed han om noget af det Vigtigste af det, der gik for sig paa og ifølge Herredagen i Kjøbenhavn 1533 (S. 409 ff. [510]), hvor han dog selv var tilstede. Han veed hvad enhver Tilstedeværende kunde vide; men hvad der fik den største Betydning for Lybek: Unionen imellem Danmark og Hertugdømmerne, og Rigsraadets Forbund med det burgundiske Hof, derom er han ganske uvidende.

Aldeles blottet for Kritik er Reimar Kock dog ikke. Man eftersee f. Ex. saadanne Steder som i Krønikens *anden* Deel S. 398—399, ved Aar 1423, hvor han drøfter en Beretning af Albert Crantz, eller den ovenfor berørte Tvivl om Johannes Magnus's Paalidelighed. Men hans Kritik er langtfra indtrængende nok, saa at han kan lade ganske forvirrede og urigtige Beretninger staae selv der, hvor han med større Omhu maatte være kommen Sandheden nærmere. Saaledes de urigtige Tidsangivelser om Otto von Packs Død og om det stokholmske Blodbad; overhovedet er hele Beretningen om dette og om Kong Christian den Andens Krig i Sverrig fuld af Feil og jammerlige Anekdoter, hvor den simpleste Folkesnak i Lybek er tagen for gode Varer. Det vilde være let at forøge disse Exemplers Antal.

Paalidelig er Reimar Kock der, hvor han beretter som Øienvidne, eller hvor han repræsenterer gode Kilder saa-

som ældre værdifulde Krøniker, eller hvor han har havt nogenlunde taalelige Afskrifter af Aktstykker for sig.

4. Dersom det ved al Historie, men navnlig ved Samtidiges Beretninger, er Fortællingens Form og den Fortællendes Personlighed, der betinger Læserens almindelige Stilling til det Meddelte, saa kan Tillid ikke være den *Grundstemning*, hvormed man gjennemgaaer den tredie Deel af den kockske Krønike, der i Virkeligheden er et Værk for sig, af anden Art end de to første Dele. Den tredie Deel er altfor meget en endnu ikke gjennemarbeidet Sammenstilling af meget forskjelligartede Materialier, og Forfatterens aandelige Personlighed er for underordnet, til at man kan slaae sig til Ro i den Tanke, at Reimar Kock har tilstrækkeligt prøvet hvad han lod indskrive i denne Bog, saa at det Meddelte bør have Formodningen for sig. Det er ikke Forfatteren, der bærer Læserens Tro, men Stoffet maa sige ham hvad det kan. Om Reimar Kock leder sin Læser paa den rette eller den urette Vei, er reent tilfældigt, man finder hos ham ligesaavel ypperlige, paalidelige, umistelige Efterretninger, som halvsande, urigtige og ganske forvirrede. Det er en mislig Brug, danske Historieskrivere hidtil have gjort af hans Arbeide, idet de nøiedes med at slaae efter og hente Notitser om Et og Andet; endskjondt det villigen indrømmes, at saalænge ikke Værket foreligger trykt, vanskeliggjør Haandskriftets Beskaffenhed i høi Grad en bevidst og sikker Brug navnlig af Reimar Kocks Tidshistorie. Det tør derfor heller ikke være afveien at hidsætte nogle Vink om dennes Brug, indtil den foreligger tilgjængelig for Alles Prøvelse.

Ethvert Parti af Krønikens *tredie* Deel, der skal benyttes, bør prøves kritisk for sig. Læseren tør ikke forlade sig paa, at Forfatteren har gjort dette.

Beroer Efterretningen paa Reimar Kocks egen umiddelbare Optegnelse om hvad han selv har seet og oplevet, da er den i Almindelighed paalidelig. Den bør da ikke vige for Mindre end et meget stærkt Modbeviis, og ikke lettelig for noget, der ikke grunder sig paa sikkre Aktstykker.

Men fordi Reimar Kock selv paa saadanne Punkter, hvor han var tilstede som Deltager, ikke omtaler endog meget vigtige Begivenheder og Forhandlinger, eller omtaler dem løseligt efter Andres mundtlige Meddelelse, tør man ikke lade dette faae nogen Indflydelse paa sin Dom over det andenstedsfra Bekjendte.

Hvor Reimar Kocks Fremstilling i sin Bygning, i hvad der sættes som Aarsag og Virkning, som Sammenhørende eller Adskilt, som Først eller Sidst, hviler paa hans egen *Slutning*, er den ikke at lide paa. Om man skal ansee hans Combination for rigtig, beroer paa, hvorvidt man kan ad andre Veie, ved Hjælp af andre Kilder og egen Combination, komme til selvstændig Erkjendelse af dens Værd. Finder den nogen Understøttelse ved denne Behandling, er det, at en Samtidig ogsaa har opfattet Sagen paa denne Maade, jo altid en Grund mere til at troe den; bestyrkes den ikke, faaer man lade den gaae for hvad den udgiver sig for, uden at tillægge den nogen sær Vigtighed; modsiges den, er der intet Betænkeligt i at tilsidesætte den.

Er der ingen særlig Grund til at antage, at Reimar Kock har nedskrevet sin Slutning og Combination strax samtidigt med Begivenheden, saa at man ikke kan vide, om han maaskee dog først mange Aar derefter, ved Samlingen af sine Materialier, har sammenstillet Enkelthederne saaledes, efter hvad han *nu* ansaae for rigtigst; — eller

hvis der endog er bestemt Grund til at troe, at han netop har gjort dette: saa er der stærk Opfordring til at behandle slige Sammenstillinger med stor Varsomhed. Selv om de ikke modsiges andenstedsfra, bør man dog saavidt muligt indskrænke sig til at lade Sagen staae ved sit Værd; og kan man ikke undgaae at bygge Slutninger derpaa, bør man dog ikke overtage Ansvaret for Grundvoldens Paalidelighed.

Hvor Beretningen hviler paa Aktstykker og Breve, maa den have Formodningen for sig, dersom der ellers Intet foreligger, som vækker Formodning om, at Forfatteren ikke har forstaaet sine Kilder ret, eller at han har havt altfor upaalidelige Afskrifter for sig.

Andre Samtidiges mundtlige Beretninger til Reimar Kock maa benyttes med Forsigtighed. Der er ingen Grund til at antage, at de ere komne anderledes til ham, end i en almindelig Samtales løse Form. Og vidste man ikke, hvor let det ukritiske Hoved til alle Tider og i alle Lande føres vild af den, der fortæller efter egne foregivne Iagttagelser, og hvor let selv for den ærlige Iagttager efter nogen Tids Forløb Begivenhedens Biomstændigheder forvirre sig, især hvis Hovedsagen har gjort et stærkt Indtryk paa ham og afledet hans Opmærksomhed fra Formen, hvis Træk han først bagefter begynder at samle: saa viser netop Reimar Kocks Værk paa flere Steder, f. Ex. hvor der fortælles om det stokholmske Blodbad og om Dr. Packs Død,. at ogsaa Øienvidner kunne vildlede en ærlig Samler.

De Partier, der skjønnes at beroe paa Andres samtidige skriftlige Optegnelser, især hvis disse hidrøre fra Deltagere i Begivenhederne, have Formodningen for sig; hvor stærkt det Modbeviis bør være, for hvilket de skulle vige, beroer i hvert enkelt Tilfælde paa en egen Prøvelse

af Hjemmelsmandens Troværdighed, forsaavidt man kan faae Hold i denne gjennem Reimar Kocks Fremstilling. Til de bedste og paalideligste Partier, — det Faktiske vel at mærke, ikke just Tonen og Dommen, — hører alt det, der hviler paa Johan Godendorps, Johan Meyers og Hans Rulles Beretninger, hvis det virkelig er paa denne Sidstes Dagbog, at Fortællingen om de lybske Anføreres Underhandlinger i Kjøbenhavn sidst i 1531 er grundet.